

Kort
Beskrivelse
over den nye
Vulcans Ildsprudning
i
Vester-Skaptefields-Syssel
paa Island
i
Aaret 1783.

Efter Kongelig allernaadigste Befaling forfattet, og ved det Kongelige Rentekammers Foranstaltning

udgiven

af

Magnus Stephensen.

Mille miracula movet, faciemque mutat locis, & defert montes, subrigit plana, valles extuberat, novas in profundo insulas erigit.

Seneca Qvæst. Nat. Libr. vi. *de terræ motu* Cap. iv.

Kiøbenhavn, 1785.

Trykt paa Forfatterens Bekostning, hos Hofbogtrykker Nicolaus Møller.

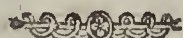
Til Læseren.

Dette lidet Skrift, som ved det Kongelige Rentekammers høie Foranstaltning, er befordret til Trykken, indeholder en Samling af de fornemste Jagttagelser, over den i Vester-Skaptefields-Syssel i Jisland, 1783 udbrudte underjordiske Jlds physiske Beskaffenhed, Phænomena og Virkninger, som jeg har kunnet anstille, paa den

Reise, som jeg i Aarene 1783 og 1784, efter Kongelig allernaadigst Befaling har giort, i Selskab med Hr. Cammerherre og daværende Committeret i Rentekammer-Collegio, nu Stiftbefalingsmand over Island, Hans Christopher Diderich Wictor von Levetzow, til de af denne Ild beskadigede Egne.

Da Hensigten med denne Reise er een iblandt de utallige Hoi-Kongelige Velgierninger, der bevidne den omme Omhue, den mageløse Naad- og Goddædighed, som fra saa lang Tid af, er bleven arvelig paa den Danske Throne, som i Almindelighed for dennes Riger og Lande, saa for Island især, kan det vel ikke mishage Læseren, at jeg her korteligen anmelder Anledningen til Reisen, som var denne: I September Maaned 1783 fik man ved de fra Island tilbage-

bagekommende Handels-Skibe, adskillige løse Efterretninger, om den da for nogle Maaneder udbrudte underjordiske Ild i Vester-Skaptefields-Syssel, saavelsom de Ødelæggelser, den da allerede skulde have foraarsaget, og deriblandt, at en Mængde Mennesker vare derved blevne huusvilde, og fordrevne til andre fraliggende Steder. Kort, disse tildeels urigtige Beretninger fra adskillige Kanter af Landet, havde saaledes forstørret Ulykken (endskiønt i sig selv stor og gyselig nok), at Landets ømme Fader Kongen, befrygtede meget, at disse hans Undersaattere skulde blive udsatte for Mangel og Hungersnod, og at de huusvilde ikke skulde i Tide kunne forskaffes Huuslye og Jordbrug. Hans Majestæt behagede derfor den 25 September 1783 blandt andet allernaadigst at befale: at et beqvemt Fartøi strax skulde afsendes til Sønderlandet i Jisland, for at

overbringe fornøden Forholds-Ordre til Hr. Stiftamtmand Thodal, i Anledning af Jordilden; og at Hr. Cammerherre Lewetzow skulde med dette Skib begive sig derhen, for at bereise den af Ilden beskadigede Landstrækning, og saavidt mueligt at undersøge, saavel dens Størrelse, som hvorvidt den igien kunde blive beqvem til Dyrkning og Beboelse, og i Særdeleshed hvorledes de Folk, som Skaden havde truffet, kunde paa nye sættes i Næringsvey. Mig blev og allernaadigst befalet at reise med Hr. Cammerherren, for nøyagtig at undersøge og beskrive den physiske Beskaffenhed af denne underjordiske Ild, med sammes Phænomena og Virkninger.

Den velgiørende Hensigt med denne Reise, var altsaa: Først: at Stiftamtmanden, om mueligt, inden den paatrængende

Vinter

Vinter kunde blive herfra forsynet med de nødvendige Befalinger, hvorefter han strax kunde føie al muelig og tienlig Anstalt til de skadelidtes Redning og Hielp, samt de huusvildes Boesættelse, ligesom og det Skib, der overbragte os med disse Befalinger, var ladet med Tommer og Kornvarer, allene bestemte til samme Oyemærke. Og dernæst: at Kongen Selv, ved disse Undersogelser, kunde faae noyagtige og paalidelige Efterretninger om Skadens Storrelse og den deraf fludte Mangel og Nød, for derefter at kunne med des storre Visshed iværksætte alt det fornødne til sammes Lindring og Afværgelse.

Endskiøndt vi seilede herfra den 11te October 1783, kunde vi dog ikke naae Island om Efteraaret formedelst jævnlig vedholdende og stormende Modvinde, men maatte, efter 3de moisommelige Forsøg, lige-

saa mange gange løbe tilbage til Norge, og tilsidst overvintre sammestæds. Endelig ankom vi til Havnefiord i Jisland den 16de April 1784, forsynede af det Kongelige Rentekammer, hver med en særskilt Instruction. Hr. Cammerherre v. Levetzow var især anbefalet:

1) Strax ved hans Ankomst til Landet nøie at overlægge med Hr. Stiftamtmand Thodal, alt hvad der kunde agtes fornødent, saavel til vor Reises egen Befordring, som de dermed tilsigtede Undersøgningers best muelige Fremgang.

2) Saa nøye som mueligt, at udforske, samle og i sin Tid at meddeele Rente-Cammeret alle de Underretninger, der kunde give efterretlige og frugtbare Anviisninger og Oplysninger, saavel om

denne

denne Jordbrands Indflydelse paa det politiske, cameralske og oeconomiske, som om de efter Omstændighederne tjenligste Midler til, om ikke ganske at afhielpe, dog saavidt mueligt at formindske det deraf for Staten allerede foraarsagede eller fremdeles befrygtende Tab.

3) At undersøge Størrelsen af den beskadigede Strækning; og især, hvilke Boigdelave, Kirkesogne og Gaarde Ulykken havde rammet; om nogen af disse sidste endnu og fremdeles kunde være beboelige for een eller flere Familier; hvor mange Familier der vare tilbage, hvor mange bortflygtede og

hvorhen, samt hvor mange Huusvilde; hvor stor Besætning af Hornqvæg, Faar og Heste enhver af dem havde havt, den Tid Ilden opkom, og hvor meget deraf endnu var tilbage, om de bortflygtede havde det fornødne til Livs Ophold, og til igien at kunne nedsætte dem, samt hvorhelst saadant beqvemmest kunne skee, og hvor mange Familier boesættes paa ethvert saadant Sted; hvorledes dette best kunde iværksættes; og endelig, hvad Understøttelse enhver saadan Familie kunde behove, for at nedsætte sig og komme i Stand igien m. m.

Mig

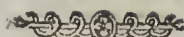

Mig derimod var paalagt:

1) At gaae Hr. Cammerherren tilhaande, i at faae alle forbemældte Poster, paa det nøyeste udspurgte hos Beboerne i den beskadigede Egn, samt tilligemed ham, ved eget Øyesyn paa Stederne oplyste.

2) At undersøge og beskrive saa nøye, som skee kunde, den physiske Beskaffenhed af denne Ilds Udbrydelse, med sammes Phænomena og Virkninger, og derom at indgive en fuldstændig og oplyselig Forklaring; og da i Særdeleshed

Paa

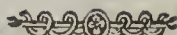
3) Paa hvilke Steder Ilden først havde begyndt og hvorledes yttret sig; naar, hvorvidt, og med hvilken Hastighed den derfra umiddelbar havde udbredet sig, eller ikkun middelbar var udbrudt paa andre fraliggende Steder, samt med hvilken Fremgangsmaade, og i hvilken Orden den der havde forplantet sig. Hvilke disse Steder i Særdeleshed vare, og af hvad Strækning; hvilken Direction Ilden havde taget; hvorvidt den da kunde have udraset, eller endda vedvare m. m.

4) Lavastrommens Længde, Høide og Bredde, tilligemed de Ødelæggelser som den havde anrettet; Lavaens Fasthed

og

og Farve; hvorhen og hvorledes Skaptaaen og andre derved opdæmmede Floder havde forandret deres Løb, samt hvorvidt deres Kilder vare vedblevne eller ikke; om den af denne Ild udkastede Pimpesteen var af samme Slags, som Guldsmedde og andre bruge til at slibe med, samt hvad Slags andre udkastede Steenarter der maatte findes. Om nogle hvide eller farvede Salt- Svovel- Crystal- eller Schorl-Arter maatte have sat sig fast i Lavaens Huulheder. Videre: at efterfee den Strækning hvorhen Vinden havdeført den udkastede Aske; hvor høyt den der laae; som og, om mueligt, at tage den ildsprudende Aabning

selv

selv i Øyesyn, og, hvis Tiden tillod det, de i disse vulcaniske Egne forekommende Basaltstotter, og om der ikke i samme maatte findes uforbrændte Naturalier.

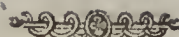
5) At undersøge Jordlagenes Beskaffenhed omkring Ilden, med en dertil medgiven Jordboer, samt om der ei fandtes noget Tegn til Surterbrand eller Asbest, eller og virkelige Steenkullgange m. v. og endelig

6) At giore alle de Jagttagelser ved den af Havet opskudte nye Øe, som Leiligheden og Omstændighederne kunde tillade.

Efter

Efter fuldbragte Undersøgelser i Jisland, kom Hr. Cammerherren og jeg tilbage hid til Staden i sidstafvigte September-Maaned, da vi efter Ankomsten indgave hver for sig, Beretning om de Jagttagelser vi havde giort paa Reisen, og da det Kongelige Rente-Cammer derefter havde refereret Hans Majestæt Kongen Udslagene af disse Indberetninger, behagede det Allerhoistsamme den 26de Januarii indeværende Aar, foruden de for os bestemte Diætpenge, saa længe Reisen varede, end videre at benaade enhver af os med en anseelig Gratification, og mig desuden med Forlags-Rettigheden til denne Beskrivelse, samt Understøtning til de dertil hørende Kobberes Stikning, Aftryk og Illumination.

Saa-

Saaledes nedlægges da dette lidet Skrift for det Almindeliges Øyne, og skulde det meget glæde mig, om det kunde have den Lykke at vinde nogle Læseres Bifald, ligesom jeg tor haabe, at de Efterretninger det indeholder, om disse i saa høi Grad mærkværdige Natur-Tildragelser i Island, altid ville blive de paalideligste, som endnu haves derom.

Kiøbenhavn den 16 April 1785.

Forfatteren.

§. 1.

§. 1.

Saa vist som det er, at ingen Ildsprudning i Island haver havt saa bedrøvelige Følger, som den i Aaret 1783 opkomne, saa kan man dog ingenlunde sige: at denne fremfor alle de foregaaende, umiddelbar haver anrettet de største Ødelæggelser; man tænke ikkun, som til Exempel, Aaret 1300 og den Kiæde af Forstyrrelser, som Aarbøgerne vise os det hele 14de Aarhundrede igiennem, især 1341. 1350. 1357. 1360 og 1390 *); og hvor store Ødelæggelser Skadens Størrelse overhoved.

*) See herom adskillige Aarbøger i Legati Magnæani Bibliothek paa Runde-Taarn, saasom No. 246 iblandt Foliant erne, og NNo. 407. 411. 418. 421. 425. 427. 428. blandt Qvarterne, samt Annales Islandorum regios blandt *Langebecks* Scriptores rerum Danic. medii ævi. Tom. III. pag. 134-5.

ſer ſkeede der ikke paa een eneſte Formiddag, da Hekla brændte i Biſkop Gottſvins Tid omtrent 1436 *). Naar man sammenligner diſſe med den i Aaret 1783 foraarſagede Skade, vil Forſkiellen falde heel tydelig; beklageligt bliver det dog altid, at Ulykken juſt har rammet een af Landets deiligſte og beſte Egne, ſom før haver rigelig forſørget en Mængde Menneſker, men er nu deels umiddelbar og for beſtandig ødelagt af Ilden, deels allene middelbar og ikkun for nogen Tid fordærvet, omendſkiønt den egentlige Skade, Gud ſkee Tak, langt fra ikke er ſaa ſtor, ſom ſaa mange urigtige Efterretninger have angivet.

§. 2.

Veyrligt om Foraaret 1783.

Et yndigt Foraar 1783 afløſte en i Island uſædvanlig mild Vinter. Klart, ſtille og varmt Veyr med Soelſkin, afvexlede beſtandig med ſagte blæſende ſydlige Vinde, og imellem frugtbargiørende Regn; tidlig ſaae man Markerne iſørte den grønne og vellugtende Foraars-

Dragt

*) See No. 213 i Folio og 407 blandt Qvart. i Leg. Magn. Bibl.

Dragt, og i May-Maaned smykkede med mange slags Urter og Blomster i den frodigste Væxt; man spaaede sig af Kreaturene, som efter en saa mild Vinter og Foraar, vare feede og i den beste Stand, den allerstørste Nytte, og man glædede sig i Haab om en forventende frugtbar Sommer og rigelig Høst. Men denne Glæde endtes med May-Maaned.

§. 3.

Allerede mod Slutningen af denne, havde en tynd blaaeagtig Røg eller Taage, som man undertiden saae svæve over Jorden, tildraget sig nogle Kyndiges Agtsomhed; dog vidste ingen hvad den vilde betyde, førend de stærke Jordskielve, som allerførst mærkedes over hele Skaptefields-Syssel den 1te Junii, men derefter daglig bleve forstærkede, fornemmelig Morgen og Aften, den heele Uge igiennem lige til den 8 Junii eller første Pintsedag, forkyndede gruelige Omvæltelser i Jorden. Ildens Begyndelse.

Pintsedags Morgen den 8de, var endnu smukt og klart Veyr; men henimod Klokken 9

f. m. trak der op af Nord en mørk og sort Banke i Luften, og tilsidst over det Herred eller Bøigd, som kaldes Sida. Fra Gaardene, som her staae meget smukt anlagte paa den sydlige Side, ved Roden af en høi sammenhængende Field-Rad, der for det meste strækker sig fra O. til W., kunde man ikke see denne sorte Banke, førend den var, saa nær, lige over Siden; men adskillige fra Landbrotet strax Sønden for, saae paa en Reise til Kirkebai-Kloster Kirke mangfoldige Røgstøtter at opstaae af de vilde Fieldstrækninger norden for, og endelig at samles i hiin sorte Banke. Ligesom denne nærmede sig, blev der alt mørkere og mørkere paa Siden, og da Banken stod lige derover, faldt en Mængde Aske og Sand paa Jorden til en Tommes Høide, omtrent af Udseende, som Aske af udbrændte Steenkul; dog var den overalt blandet med en ganske besynderlig graa, glindsende og haaragtig Materie, hvilken siden nærmere skal beskrives. En sydlig Vind holdt Sandbanken denne og den følgende Dag tilbage; men Jordskielve med svære

Torden-

Tordenslag samt underjordiske Knalde og Rasten forøgedes stedse, og man hørte denne heele Dag og længe derefter, langt inde iblandt Fieldene mod Nord, ligesom en stærk Bulder af mange i eet samlede Vandfalde, eller, i det Store det samme, som Lyden af en stor Kiedel, der kaager stærk over.

Den 10de Junii saae man først tydelig adskillige Ildstøtter opstige inde i den nordlige Fieldstrækning; Sandbanken opsteeg da ogsaa alt højere og højere hver Dag, og Jordskiælve med stærke Knald og Tordenslag, forstærkedes daglig.

§. 4.

Skaptá kaldtes en meget stor Flod, der løb frem igiennem Bøigden imellem Skaptártúnga og Siden, og for det meste langs med denne, som og ved Floden blev adskilt fra de tre nærmeste Bøigder Landbrot, Medalland og Skaptártúnga. Den havde sit Udspring af Side- eller Skaptár-Jokelen (et Iisbierg, der ligger omtrent 6 til 7 Mile i Nord fra Siden), og frembrød med en stærk og rivende Strøm, Skaptaaen forsvinder.

hvorfor den og paa mange Steder var ubefarelig uden med Baade. I Foraaret 1783 flød der bestandig i denne Flods Rende en usædvanlig Mængde Vand, som var tillige meget stinkende og gruusblandet, dog var Floden, fornemmelig den 9de og 10de Junii endog meget stærk voxen, da den til alles største Forundring forsvandt, og udtørredes ganske paa eet Døgn, den 11te Junii eller Dagen efter, saa man kunde gaae derover til Fods paa de Steder, hvor Reisende tilforn ofte med megen Besværlighed maatte sætte over den med Baade. Vel flyder der endnu i Flodens Rende en maadelig Elv, men denne er ikkun en Samling af de mange smaae Bække, som før fulde i Skaptaaen hist og her ned af Side-Fieldene; thi Vandet deri, som man i Island kalder Berg-Vand, til Forskiel fra det ugiennemsigtige melkefarvede Jøkel-Vand *) hvoraf Skaptaaen ligesaavel, som alle andre Floder, der have deres Udspring af Iisbierge, bestod, var

her

*) Om dette Slags Vand see Egg. Olavsens og B. Povelsens Reise 1 Deels §. 134.

her gandske klart og giennemsigtigt. Aarsagen til denne merkværdige Forandring saae man Dagen efter eller den 12te Junii, da en forskrækkelig Ildstrøm, ligesom et brusende Hav, frembrød langt inde iblandt Fieldene med den stærkeste Fart, langs ad Skaptaaens Rende; og uagtet denne, som allevegne faldt igiennem dybe Dale eller og meget store Biergkløfter, var paa mange Steder fra 4 til 500, ja vel 600 Fod dyb, og indtil 200 Fod breed, saa haver dog Ildstrømmen ikke allene ganske opfyldt Renden, men endog paa fine Steder oversvømmet et temmeligt Stykke Land paa begge Sider; dog seer man endnu paa nogle faa Steder de højeste iblandt de Bierg-Spidser, der indsluttede hiin gamle Rende, endnu at rage op af den nye Lava-Strækning. Lavaen bryder frem.

§. 5.

Det er mig umueligt fuldkommen at beskrive alle de forskrækkelige Tildragelser, der ledsagede dette første Udbrud, og giorde denne Dag særdeles forfærdelig. En mørk og gruelig Banke trak op af N. W., og udspredede en stor Mangde Beyrligt den 12 Jun.

Aſke, Sand, Svovelſtev og den graa haaragtige Materie; en forfærdelig ſtinkende og qvælende Røg emhyllede Jorden, og opſlugede tildeels Solens glimrende og velgiørende Straaler; ſielden var den her at ſee igiennem den tykke Røg og ſvovlede Taage, og aldrig anderledes, end ſom en blodrød og dunkel Klode; idelige Jordſkiælve og Stød, utallige Ildſtøtter norden for, en forſkrækkelig frembruſende Ildſtrøm langs ad Skaptaaens Rende, ubeſkrivelig Bragen og Knagen i Luften, ſvære underjordiſke Knalde, Raſlen og Bulder fra Fieldene, og uophørlig Lynen med de græſseligſte Tordenſkralde, ſatte den ſtørſte Skræk i Menneſkene, ſom ikke tænkde andet, end at Himmel og Jord ſtrax ſkulde forgaae; og hvad Under! at ſaadanne voldſomme Omvælteſſer i Naturen have kunnet indjage Frygt hos de arme Indvaanere paa dette Sted, da de ei kunde forudſee, hvor mange Øyeblikke ſaadan en nærværende og ſynlig Ødelæggelſe, endnu ſkulde ſpare dem og deres Eyendeele.

§. 6.

§. 6.

Ildstrømmen løb nu med en stærk Fart, for det meste samlet, ned ad Skaptaaens Rende, dog udbredede den sig noget hist og her over de gamle, ved Siderne forekommende Lava-Strækninger; i Særdeleshed foraarsagede det en stærk Bulder og lydelige Slag, naar de store gloende Lava-Stykker, styrtedes klyngevis ned i de i Skaptaaens Rende opdæmmede Vandhuler. Paa een eneste Dag var Lava-Strømmen om Aftenen den 12te allerede løben frem til Gaarden Aa paa Siden, hvor den oversvømmede Huse, Hiemmemarker og Enge, samt det meste af Udmarkerne, ligesom den og havde i sin Fremfart paa den anden Side meget beskadiget Selveyergaarden Buland, og ødelagt dens to Huusmænds-Pladse Svartanup og Litlanes; desuden havde Ilden paa den vestlige Side allerede meget beskadiget Gaardene Svinadal og Hvamm, samt Skaptárdal paa den østlige. Ildens Fremgang. Ødelæggelserne.

Efter al Rimelighed skulde man ikke have tænkt andet, end at den uhyre Masse af Lava,

som her flød frem efter Skaptaaens Rende, ligesom smeltet Metal, med saa stærk Fart og Hastighed, havde med eet fremstyrtet sig over Medallandet, der laae strax nedenfor, og saaledes ganske uformodentlig, anrettet sammesteds gruelige Ødelæggelser; men just her standsede Ilden den følgende Dag. Et stort Vandsvælg, som, efter gamle Folkes Beretning, skal have været etsteds imellem Skaptárdal og Aa, men som nu var tildeels opsyldt med Sand fra Skaptaaen, opslugede en stor Deel af den frembrydende Lava, som i nogle Dage nedstyrtedes heri med megen Rasten og Bulder, ligesom af en Fos eller Sluse, hvor Vandet falder ned med en stærk Fart. Herved blev i disse Dage meget af Ildfloden øyensynlig udtømmet; men da dette store Svælg endelig var opfyldt, og Lavaen, ved idelige nye Udflod fra Ildens Hovedsæde, opdynget til en betydelig Høide, i Dalen mellem Skaptártunge og Aa, saa brød Ildstrømmen længer frem over Bøigden. Forskrækkende Knalde og Raslen, som af de største Steenskrede, hvorved hele Egnen skiælvede

vede og bævede, med stærk og jævnlig Lynen og svære Tordenskralde, forstyrrede alles Roe og Hvile Natten imellem den 14de og 15de Junii, da man saae *) den gloende Lava at oversvømme Gaarden Nes i Skaptártungen, samt alle dens Græsmarker og Landstrækninger, og deriblandt mange bevoxne med Kratskov, imellem denne Gaard og Skálarstapi paa Siden; Herfra igien løb en Arm Øster efter forbi Selveyergaarden Skaal, og lige forbi Gaarden Holt, hvor den standsede nogle faa Dage, men opbrændte tillige i denne Fremfart Skovstrækningen Brandaland, tilhørende Kirkebai Kloster. Den 13de forhen droge nogle op til Fields for at undersøge Ildens egentlige Udspring og foraarsagede Ødelæggelser uden for Beigden; men den tykke Røg fra Ilden giorde Reisen frugtesløs, og man saae intet, uden den Ildstrøm, der havde opfyldt Skaptaaens Rende, samt de utallige Røg- og Ildstetter, som allevegne opstege af denne,

lige

*) Thi ved denne Tid er Natten i Island lys, som om Dagen.

lige forbi Ulfarsdal, og endnu meget længer hen mod Norden.

§. 7.

Ildfloden. I de paafølgende tre Dage indtil den 18de Junii, udbredede Ilden sig saa sagte mod S. og S. W. fra Skál over de ældre Lava-Strækninger. Her opfyldte den alle forekommende, endog de skiulte indvendige Huulheder, hvorved den gamle Lava blev betydelig forhøjet, og ligesom opsvulnede; men dette gik ej af, uden en stærk Hvinen og Susen i de underjordiske Huler (ligesom man kunde høre mange i eet samlede Blæsebælge), foraarsaget ved den indvendige Luft, som forjaget af den i disse Huler nedstyrtende Ildstrøm, maatte med Magt bane sig Vey til andre Steder, endog ud igiennem de snævreste Aabninger. Sand og Muldjord blev ikkun sveden i Ilden, og paa den almindelige Graasteen virkede den ikke synderlig; derimod trængde den sig endog ind i de mindste Huller og Poros af den gamle Lava, som derved smeltedes paa ny, og flød saaledes i eet med den nye; ja den tændtes

endog

endog af sig selv, ligesom naar der gaaer Ild i en Skov, saa at, hvor et Stykke gammel Lava var smeltet, blev det tilstødende ligeledes ansiukket derved, og siden paa samme Maade, det eene af det øvrige, ved det andet. Endelig er det mærkeligt: at ved denne Lavaens Omsmeltning blev den øverste Skorpe i Dagen usmeltet, saa at den kunde trækkes ud af Ildfloden i heele store Stykker, og saae da ud som Sinner eller Slagg af Metal. Ildfloden grov sig da ellers noget ned i Jorden, og løb saaledes frem, kastende den overliggende Jordskorpe enten højt op i Luften, eller og til Siderne, og brændte siden i rene stille Luer. Hvor Ildfloden havde paa denne Maade undergravet Høje og Bakker, igiennem hvilke de heede Dunster fra Grunden ikke let kunde trænge eller faae Udvey, der opkastede disse i Luften med største Magt, store Høje og Klipper fra en 120 til 180 Fods Højde, med de sværeste Knalde og Dundren. Man forestille sig allene, hvad en uhyre Masse, opbrækket med saadan en Voldsomhed, og opkastet til en saa betydelig

Højde,

Høide, maae giøre for en Larm, naar den igien, med accelereret Hastighed falder ned paa Jorden. I disse Dage blussede Ilden saa stærkt oppe i Fieldene, at Luen, for en da blæsende Nordenvind, slog sig langt imod Sønden over den saa kaldte Sidumanna-Afrett *), hvorfor nogle Bønder, som boede oppe i Hederne, omtrent en Miiles Vey norden for Siden, toge Flugten til Beigden med alt deres Boeskab og Kreature, forskrækkede over dette store Baal, som de ansaae at være dem gandske nær.

§. 8.

Nyt Udflod af Lava. Den 18de Junii kom atter et meget forfærdeligt Udflod fra Fieldene. Hvor Skaptaaens Rende ikke før var bleven fuldkommen opfyldt, der oversteeg nu denne gyselige Ildstrøm det øverste af de høje og steile Klipper, som indsluttede

*) Afrettur kaldes i Island en Strækning af vilde ubeboede Fielde og Heder, bevoxne med Græs, hvor man lader Stude og Faar gaae om Sommeren, for at feedes. Denne tilhørde Sidumændene, det er de Folk, der boede paa Siden, og kaldes derfor Sidumanna-Afrettur.

tede Renden. Strømmen løb med den stærkeste Fart frem over de forhen ødelagte Strækninger, hvor Lavaen allerede ved de yderste Kanter var bleven nogenledes afkiølet og fast. Det ene Udflod dyngedes altsaa oven paa det andet, og Lavaen voxde anseelig i Høiden; ligesom det ofte skeer med Floder og Elve, der fryse til om Vinteren, at naar Jisen tøer op om Foraaret, og Strømmen driver en Mængde Jisstykker tilsammen, enten hvor Renderne ere for smalle, eller saadanne Jisklumper række til Bunds, og Floderne derved tilstoppes, disse da maae undertiden voxe og stige langt over deres Bredder.

Midt i Lava-Strømmen saae man svømme store gloende Klipper, som denne havde heurevet med sig; en forfærdelig, tyk og hvid Damp opstod af de paa begge Sider af Ilden opdæmmede Floder, hvilke her vare i det stærkeste Opkog; og denne Mængde Vand giorde her en ikke lidet betydelig Skade paa Markerne, fornemmelig paa Gaardene Svinadal og Hvamm i Skaptártungen, ligesom ogsaa paa den østlige Side,

hvor

hvor en Strækning Kratskov, tilhørende Skaptárdal, blev oversvømmet af det heede Vand og derved ødelagt.

§. 9.

Ildstrømmens Fremgang.

Ildfloden gik nu videre frem den 19 Junii, delende sig i tvende Arme, hvoraf den eene løb med samme stærke Fart, som næst forrige Dag, lige mod Sønden langs efter Floden Melqvísl og frem over Medallandet; men den anden mod Østen og langs med Siden, hvor den opbrændte Egnen omkring Skálarstapa, og trængde sig fra denne med en utroelig Hastighed, lige op til Skálarfiall; men da Fieldet hindrede her Ildflodens videre Udbrédelse mod Norden, saa vorde denne betydelig i Høiden, og trængede endelig saa stærk ind paa Fieldet, at ligesom den, ved Opdæmningen, tiltog selv i Høiden, saa oprullede den tillige den heele Grønsvær op ad de forekommende og modstødende Bakker, som om det kunde været en Pakke Klæde. Om Aftenen var denne Strøm ikke over 120 Fod fra Kirken paa Skál, da Beboerne flygtede derfra. De havde

ellers

ellers trøstet sig ved, at Ildfloden skulde sparet denne Gaard, da den allerede fire Dage tilforn var gaaet den forbi; men just nu brækkede Ilden, imod alles Formodning, op paa ny, og medtog hvad den før havde levnet. Alt dette gik ei af, uden stærke og idelige Jordskielve, hvilke dog ellers havde meget sagted sig, siden den 12te Junii, eller Ildflodens første Udbrud. Dagen efter løb denne Arm af Ilden videre frem lige til Gaarden Hollt, og oversvømmede den heele Strækning imellem denne og Skál, hvorved den her nyelig fremfludte Lava blev betydelig forhøiet. Den anden Arm løb videre frem mod Sønden langs ad Renden af Melqvisl, endskient paa begge Sider langt uden for samme.

§. 10.

Uagtet Gaarden Skál stod længst inde i den store Dal eller Skaal (hvoraf Benævnelsen er tagen), som her var midt i Fieldet, saa havde dog Lavaen ganske tilspærret denne; og da en øsende Regn havde den 21de Junii, eller næste Dag efter, foraarsaget en stærk Vandflod i de

Ødelæggelserne.

Bække, der faldt ned fra Fieldet paa begge Sider af Gaarden, saa oversvømmede dette i Dalen, ved Lavaen opdæmmede Vand, Gaarden Skál med Kirken og Husene, og var allerede den næste Dags Morgen, den 22de, i stærk Opkog. Imedens Vandfloden ødelagte Skál, udbredede den vestlige Arm af Ildstrømmen sig med den stærkeste Fart længer øster efter, over Floden Steinsmyrarfliót, og lige til Præstegaarden Holmasel, som den paafølgende Nat blev oversvømmet af Lava, tilligemed Kirke (der opbrændte med dens samtlige Ornamenter og Instrumenter, som Præsten havde samlet og indelukket der, førend han selv forlod Gaarden), Huse, Hiemmemarker og det meste af Udmarkerne. Den selvsamme Skiebne overgik da ogsaa Gaarden Hólmar.

§. 11.

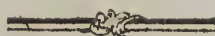
Fortsættelse deraf.

Dagen efter, eller den 22de Junii, fortsatte Ilden endnu sit Løb langs efter Renden af Steinsmyrarfliót, og tet til Gaarden Efri-Steinsmyri, hvis Græsmarker den og meget

beska-

beskadigede; men her bøiede Ildfloden af, og løb imod S. fra dette Sted, forbi Gaarden Sydri-Steinsmyri, der bestaaer af fem særskilte Vaaningssteder, og standsede omtrent 1800 Fod fra den nordligste af disse; dog giorde den her ikke nogen betydelig Skade.

Ildfloden udbredede sig tillige meget mod Vesten over Elven Fedgaqvisl, og oversvømmede Gaardene Sydri- og Efri-Fliótá, med deres Huse og Hiemmemarker, samt meget af Enge og Græsmarker. Vel har den ikke afbrændt Gaarden Hnausa i Medalland, dog har det derved opdæmmede Vand af Steinsmyrarfliót og Fedgaqvisl, sat denne Gaard for det meste under Vand, hvilket endelig haver taget sit Løb igiennem en liden Bæk, som før løb tet forbi Gaarden, hvorved den, for nærværende, er bleven fast utilgængelig. Hvad Strækning Lavastrømmen derefter er overgaaet, erfares nærmere af dens paa Kartet aflagte Grændselinie, som og, at den har oversvømmet saavel Gaarden Botnar, som endeel vidtløftige og gode Græsmarker og

Sandhavrepladse, alt imellem Elven Landá, hvis Rende Ildfloden har opfyldt, og Gaarden Hnausa.

§. 12.

Nye Udflod og Ødelæggelser.

Fra den 22de Junii til den 13de Julii, saae man af og til nye Udflod at løbe frem, langs med den allerede forlængst opfyldte Rende af Skaptaaen, og videre frem over Bøigden. Imellem Skálarstapi og Skaptártunga var Lavaen, ved disse idelige Udbrud, ligesom den størknede til ved de yderste Udkanter, bleven opdynget til en høj Bakke, saa nu kunde den nye Ildstrøm fra Fieldene ikke meer finde saa frit Løb, som før. Den deelede sig derfor i adskillige Arme, hvoraf de to fløde frem ved den vestlige, og 2de andre ved den østlige Side; een af de vestlige løb især frem over Neshraun og den tilforn oversvømmede Gaard Botna, hvoraf intet meere nu er at see, end et lidet Faarehuus, og et Stykke af Hiemmemarken; den anden derimod, som løb frem efter Landaaens Rende, oversvømmede Gaarden Nes, med Huse, Enge, og det meste

af

af Græsmarkerne, samt alle Enge, Udmarker, Skov og Sandhavre-Pladse, hørende til Præstegaarden Asar, ligesom og det meeste af Engene, med en Deel af Hiemme- og Ud-Markerne til Gaarden Ytri-Asar, hvilke begge Gaarde Ildfloden er gaaet tet forbi. Præsten fik reddet det meste af hans Eyendeele, og medtog tillige alle Kirkens Ornamenter og Instrumenter, da han tog Flugten til Sysselets vestlige Egn.

Fra disse Gaarde oversvømmede Ildstrømmen den nedenfor liggende sydlige Strækning, og løb siden mod Vesten noget ud i og ned efter den breede Rende af Kudafliót, en af de allerstørste og meſtbekiendte Floder i Landet, men standsede her tilsidst omtrent i N N W. fra Gaarden Leidvoll; Norden for denne gaaer en stor Bugt langt ind i Lava-Strækningen, og det er ikkun en Spidse deraf, der haver skudt sig hen i Kudafliót; den øvrige Deel stryger forbi denne Gaards østligste Græsmarker, bøies derfra alt meer og meer mod O., og løber forbi, kort Norden for Gaarden Stadarhollt, og derfra igien, om-

trent efter samme Linie, tet Norden for Hnausar.

Imidlertid stiilede den eene af Ildflodens østlige Arme sit Løb paa Landbrotet langs med Skaptaaens Rende, som førde herhen, og opbrændte under Veys adskillige Sandhavre-Pladse, men standsede dog endelig midt i de saa kaldte Hraunsmelar i Landbrot; den anden Arm flød langs hen med Side-Fieldene, oversvømmede den 2den Julii, Kirken og samtlige Huse paa Skál, som før vare blevne satte under Vand, samt alle Gaarden Hollt tilhørende Enge og de der Sønden for liggende ypperlige Marker, opfyldte Renden af en tet ved Gaarden løbende Elv, kaldet Holltsá, og overdækkede Hollt selv, den 6te Julii, eller faa Dage efter, med evigvarende Lava.

Herfra gik Ilden videre frem østerefter og løb endnu den 14de, samt i de paafølgende tre Dage indtil den 17de Julii, langs med Skaptaaens Rende, over Elven Fiadrá, hvilken den ganske tilstoppede; dog flød den største Mængde

frem

frem over det høje Vandfald i Skaptaaen, Stapafoss kaldet, og opfyldte endelig det uhyre Svælg, som dette store Vandfald havde i mange fremfarne Aarhundrede gravet eller udhulet neden for sig. Lavaen oversvømmede her endnu Gaarden Dalbai i Landbrot med alle dens Huse, samt en stor Deel af Hiemme- og Ud-Markerne, efter at den meget havde beskadiget Gaarderne Heidi og Húnkurbacka paa Siden, hvilket uagtet, enhver af dem endnu kan føde en Familie. Gaarden Holmur i Landbrot, blev og herved noget beskadiget, da den paa den nordlige Side blev trængt af Lava-Strømmen, og paa den sydlige af det ved Ildfloden opdæmmede Vand. Endelig standsede denne østlige Arm eller Spidse af Ildstrømmen den 20de Julii strax Vesten for den særskilte Klippe, Systrastapi kaldet, der ligger i det høieste ¼ Miil Vesten for Kirkebai Kloster *).

§. 13.

*) Systrastapi har faaet sit Navn af en Sagn eller Fortælling om tvende Søstre, som skulle være trufne i Slagsmaal oven paa denne Klippe.

§. 13.

En anden Ildstrøm Østen for denne.

Hidindtil haver jeg ikkun berørt de vigtigste Ødelæggelser, som den vestlige Ildstrøm eller den, der tog sit Løb langs ad eller med Skaptaaens Rende har anrettet i Medallaud og de til Skaptaaen grændsende Egne Vesten for Floden Hverfisfliot. I det følgende ville vi see: at Ilden ogsaa Østen for og omkring denne haver opført et ligesaa bedrøveligt Skuespil, hvis første Optrin blev aabnet den 28de Junii, da en tyk og sort Banke af Sand-Skyer og Røg fra Ildsprudnings-Stedet, trak sig her over, for en stærk NNW. Vind, og foraarsagede først, fast over den heele Beigd Fliotshverfi, og den østlige Deel af den egentlige Side, et saa forfærdeligt Mørke, at man om Middagen knap kunde skielne et hvidt Ark Papiir, som man i Husene holdt op til Vinduet, fra den mørke Væg. Allerede den 14de i samme Maaned var og, ved høilys Dag, optrukket over Siden, et ligesaa usædvanligt, skiønt ikke nær saa forfærdeligt Mørke, som dette; thi nu regnede over heele

Fliots-

Fliotshverfet, de 2 østligste Gaarde Nupstad og Raudaberg allene undtagne, store og gloende Steenskiver, med en uhyre Mængde Sand og Aske, som gandske bortsveede alt Græs af Markerne, forgiftede Jord og Vand for Mennesker og Dyr, ja havde nær stukket Ild i Husene selv, hvor disse bleve overdækkede af den nedfaldende gloende Aske og Steene.

§. 14.

Den 3die Augusti blev man allerførst vaer en af Floden Hverfisfliot opstigende Røg, og erfarede derhos, at den stærke Heede, som da allerede var opkommen i denne Flod (der ikke gav Skaptaaen meget efter i Størrelse, men var tillige saa meget farligere for Reisende, som den brød frem med en, paa sine Steder, endnu meer strid og rivende Strøm, samt havde en langt usikkrere Grund end Skaptaaen), tog daglig meer og meer til, indtil Floden selv, faa Dage efter, gandske forsvandt og udtørredes. Dette kunde et andet end opvække den allerstørste Frygt og Ængstelse hos Beboerne i det heele Herred, som, al-

Hverfisfliotet forsvinder.

lerede forskrækkede over hiine sørgelige Ødelæggelser iblandt deres Naboer, paa lige Maade forkyndte i Forveyen ved Skaptaaens Udtørrelse, gruedes ved dette Forstyrrelsens Budskab. Udfaldet viiste og, at deres Frygt var grundet, og at denne sælsomme Tildragelse i Naturen, ogsaa her skulde bebude en anden og større. Man saae nemlig, om Morgenen den 9de August, forfærdelige Røgstøtter at opstige langt borte af Fieldene mod Norden; de syntes immer at nærme sig, og tilsidst at udgiøre ligesom en Væg eller Banke oven paa Jorden. Jidelig Lynen med stærke Skralde og Dundren opstod af denne Strækning, og endelig brød en brusende Jldstrøm frem efter Renden af Hverfisfliotet, med saadan en Fart, som om Floden selv nu kunde brækket løs igien. Denne Jldstrøm bredede sig vidt ud over den kort Sønden for liggende vidtløftige Sandstrækning, hvor den alene een eneste Aften, den 9de August, flød frem over een Miil Veys imod Sønden fra den saa kaldte Orustuhól (det er en Bakke, hvor der blev holdt Tvekamp i gamle Dage), og der-

Frembrusende Jldstrøm.

ved

ved tilspærrede den alfare Vey imellem Fliotshverfet og Siden.

Jidelige nye Udflod fra Fieldene udvidede denne Lava-Strækning i Bøjgden Tid efter anden, og overſvømmede endelig, ſidſt i Auguſt Maaned, Gaardene Eyſtradal og Thverárdal, ſom med Huſe og Hiemmemarker, ſamt det meſte af Enge og Græsmarker, ere blevne ſkiulte af Lava, og Stedet, hvor de før laae, ikke meer ſynligt. Diſſe ſeenere Udflodde have og meget beſkadiget Gaardene Selialand og Thverá, og forjaget diſſes Beboere, ſom og alle Menneſker i denne Bøigd, eller Kálfafells Kirkeſogn, omendſkiønt ingen Huſe der ere afbrændte, uden paa de 2 forſtnævnte Gaarde, Eyſtradal og Thverárdal.

Ligeſom den øſtlige Ildſtrøm er frembrudt længe efter den veſtlige, ſaa haver og Ilden naturligviis brændt og ulmet, endog i Aaret 1784, ſtærker og længer i hiin, end i denne; ja man har forſikkret: at her endnu i Februarii Maaned afvigte Aar 1784, er fornummet et nyt Udflod

fra

fra Fieldene, som, tillige med de foregaaende, vel ogsaa haver giort sit til at opdynge Lavaen i den østlige Arm, til dens nærværende, paa mange Steder meget betydelige, Høide.

§. 15.

Saavidt om Ildens Fremgangs-Maade og de umiddelbare Ødelæggelser deraf. Skulde jeg her anføre alle de hinanden modsigende urigtige og ubetydelige, samt alle de urimelige og overtroiske Beretninger, som gives herom, avlede for det meste, af Frygt og Uvidenhed, maatte dette, skiønt fuldstændigt nok, naar man ikkun vil beholde dem, der stemme overeens saavel med hinanden indbyrdes, som med Naturen, neppe agtes for halvsagt. Men her møde endnu 2de vigtige Spørsmaale, som staae i en alt for nøye Sammenhæng med Ildens beskrevne Fremgangsmaade, til at jeg her skulde gaae dem med Taushed forbi. I Henseende til det første, nemlig: om denne underjordiske Ild var at ansee blot for en Ildsprudning, eller blot for en Jordbrand, eller og begge Deele? veed jeg vel,

Om Ildens Beskaffenhed.

at

at de fleste, der opholdte dem nær ved Ilden, anføre nogle, skiendt sig selv imodsigende og stridige, Grunde, som skulde give den Anseelse af Jordbrand, saasom: at Ilden, førend Ildfloden selv fremvæltedes over de nu afbrændte Steder, havde brækket hist og her op af Jorden, hvor ingen Tegn før kunde sees til nogen Brand, eller hvor Lava-Strømmen endnu ikke var overgaaet. Saaledes fortælles: at Bonden paa Gaarden Botnar i Medalland havde, da han saae Ilden at nærme sig til Gaarden, samlet sine 80 Malkefaar paa et omflødt Stykke Land eller Holme, hvor han troede dem længst at kunne blive sikkre, men at Ilden, allerede førend Bonden kom hiem igien, var, til største Uhæld, brækket op just paa dette Sted, og at han saaledes maatte selv see den beste Styrke for hans Huusholdning, og den beste og største Deel af hans timelige Velfærd at blive til Rov for Ildens Raserie. Beretningen er, saavidt jeg haver kundet underføge den, gandske sandfærdig, men afgiør dog slet ikke, at dette er meer skeet ved no-

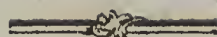
gen Jordbrand end ved Ildfloden selv; thi just i det Bonden samlede her sine Faar, flod Lavaen frem med den stærkeste Fart, og tog en ganske anden Vey, end man havde formodet, fornemmelig hen til en nærliggende Elv, og derpaa langs efter Renden af samme, da den her forefandt en lavere og jævnt hældende Grund, ved hvilken Leilighed den afbrændte Holmen, med de derhen samlede Faar.

Da man, uagtet de Islandske Aarbøger fremvise en lang Række af lige saadanne Ilds-Udbrydelser heele Aarhundrede igiennem, ikke haver nogen Efterretning, som tydelig beskriver de Lava-Strømmes Phænomena, der i de ældre Tider have første Gang oversvømmet en da beboet eller bevoxen Egn, saa at allene Skaden, men ikke Ildens Fremgangs-Maade findes antegnet; Saa er det naturligviis forekommet Tilskuerne af denne sidste Brand, særdeles gyseligt, at see Ilden brække op af den endnu heele og ubeskadte Jordskorpe i nogen Afstand fra Ildstrømmen selv. Men jeg tænker, at dette er ogsaa før altid ind-

truffet,

truffet, naar de fra Biergene nedrulbende Lava-Strømme, have første Gang oversvømmet en bevoxen Egn, eller en, hvor Grunden var løs og aaben; thi naar man betragter: med hvilken forskrækkelig Tyngde Jordskorpen nedtrykkes, naar saadan en uhyre Masse af brændende Lava nedstyrtes fra det høje paa en lavere Egn, saa er det fatteligt: at denne Lava maae kunne brænde og nedgrave sig i Jorden til en anseelig Dybde. Da den baade selv er flydende og faaer desuden idelige og eftertrykkelige Bagstød af den ovenfra paatrængende Lava-Strøm, saa er der ingen Tvivl om, at den jo kan trænge sig længere frem, ligesaavel under, som ovenpaa Jordskorpen, og det paa mange Steder, endog med en større Fart under end over Jorden; thi oven paa maae den arbeide sig frem igiennem alle forekommende Ujævnheder; hvor der møder en Dal, der bliver Lavaens Løb standset, indtil Dalen er opfyldt, og Strømmen kan flyde frem paa nye; og over alt dette skal den føre med sig, de oven paa sammendyngede Steenklumper, al den Skovre og

den

den Mængde Slagg, med hvilken en saadan Lava-Strøm altid er opfyldt. Under Skorpen derimod, hvorhen ikkun den tynde, meest flydende og egentlige Lava kan trænge sig, forefinder denne paa mange Steder en meer aaben og løs Grund, rinder her frem som Vand, holder det samme og jævne Strøg, og standses ikke af de oven paa mødende Ujævnheder, men flyder her og tillige længere frem i liige Tid, end den overliggende. Naar Ilden saaledes har gravet sig noget frem, er det begribeligt: at al Fugtigheden af Jorden maae, ved en saadan stærk Brand og Heede, saavidt samme kan trænge, blive opløst i Dunster, og disse igien, tilsidst anseelig forstærkede (eftersom en idelig tiltagende større Mængde indsluttes og sammenpresses i et snævert Rum under eller i Jorden), bryde med Magt op af samme, hvorved da Ilden selv tillige blusser op. Hvor Grunden er meget klippefuld, der kan en saadan Ildstrøms hastige Fremfart under Jorden ikke finde Sted, ligesaa lidet, som igiennem gamle Lava-Strækninger, hvilke dog alle stikke temmelig dybt. Af

den

den Aarsag skulde jeg troe: at man, ved Heklas eller andre Vulcaners Opsprudninger i Island i de seenere Tider, aldrig er bleven vaer, at Ilden har brækket op, af den heele Jordskorpe, længer frem, eller forud for de sig fremvæltende Lava-Strømme, end som før er meldt; og fra de ældre Tider har man i denne Henseende ingen oplysselig Efterretning. Af samme Aarsag er ei heller dette mærket ved denne sidste Opsprudning, hvor Ildfloden overgik gamle forbrændte Strækninger.

Jeg troer da: at de uden for Ildstrømmen selv nu skeete Udbrydelser af Jorden ingenlunde kunne ansees for noget afgiørende Beviis paa Jordbrand, fremfor en Ildsprudning. Og iblandt de adskillige Grunde, som alle synes at bestyrke denne min Meening, troer jeg: at de iidelige, paa hver andre følgende Udflodde, eller Strømme af Lava, give det naturligste og meest afgiørende Beviis paa en Ildsprudning. De forudsætte alle en Kilde, et Ildsprudnings-Sted, fra hvilket de ere udfludte, og høre alt-

saa egentlig til en Ildsprudning, men ikke til Jordbrand. Fremdeles, naar her havde været Jordbrand, saa forestiller jeg mig, at denne maatte have brændt til en ulige større Dybde i Jorden, end den, som Lavaen befindes at have paa den jævne Mark, hvor den paa endeel Steder ikke ligger meer end 6 til 8 Fod dybt, skiøndt igien paa andre meget dybere, hvor den, til Exempel, kan være bleven opdæmmet i en Dal, eller Flod. Ikke heller haver jeg, ved de med Jordboeren anstillede Forsøg, i Bøigden og til Fields, tæt ved og i Lava-Strømmen selv, nogensteds kundet treffe en Jern- eller Svovel-Kiis-Art, eller noget Slags antændelig Jord i Grunden, der kunde agtes betydelig forskiellig fra den, som almindelig findes paa langtfraliggende Steder, hvor hverken Ildsprudning eller Jordbrand nogensinde har raset.

§. 16.

Dette skulde da tiene til Svar paa det første Spørsmaal, hvorved det er, som jeg troer, beviist, at den i Island nu udbrudte

under-

underjordiske Ild haver været en Ildsprudning, men ikke Jordbrand; og dette Svar maa naturligviis strax leede til det andet; nemlig: hvor er da Opsprudnings-Stedet?

Spørsmaal om Opsprudningsstedet.

Naar man blot skulde gaae efter de mange saavel mundtlige, som skriftlige Underretninger, der haves herom fra de af Ilden angrebne Egne, saa vilde dette ikke blive eet men fleere. I det mindste maatte der da regnes eet Udspring for den vestlige, og et andet for den østlige Lavastrøm; thi saaledes er det forekommet adskillige, som i Aaret 1783 ere reiste noget op til Fields. Saaledes ere og de forskrækkelige Røgstøtter inde imellem Fieldene forekomne Tilskuerne i Beigden, og jeg nægter ikke, at det jo ligeledes forekom mig saa i næstafvigte Sommer medens jeg var paa Siden. Men ved nærmere Erfaring haver jeg siden fundet dette at være ganske anderledes. Jeg besluttede nemlig i Følge min Instructions 3 Art. at foretage en Reise fra Bøigden op til Ildstedet selv, endskiønt alle forestillede den som ganske umuelig, formedelst den lange og ufremkommelige Vey,

de mødende nye Lava-Strømme; de opdæmmede Elve; den utaalelige Heede; den forskrækkelige og skadelige Røg og svovlede Taage; den qvælende og dødelige Svovelstank, samt Mangel paa Græsning og Foder for Hestene. Alt dette kunde dog ikke afskrække mig. Med megen Umage fik jeg endelig en brav, og i denne Egn indfødt, gammel Mand overtalt, til at være min Følgemand paa Fieldene, dog ikkun til det foregivne østlige Udspring. Nu var altsaa ikkun at overlægge: fra hvilket Sted en saadan Fieldreise best og beqvemmest kunde foretages. Fra Fliótshverfet lod det sig ikke giøre, for de inde iblandt Fieldene forekommende ubestigelige Bierge, især Jisbierget Sídu- eller Skaptár-Jokul; den nye Lava-Strækning, der løber tet forbi dette, samt det ved Lavaen opdæmmede Hverfisfliót. Fra Skaptártungen, eller den vestlige Kant, kunde det ikke heller skee, da de tillige med Skaptaaen forstoppede og derefter opdæmmede store Floder, Efri- og Sydri-Ofæra, iblandt andet, vare her i Veyen. Reisen maatte altsaa foretages fra

Siden,

Siden, og til denne bleve bestemte, for den lange Veys Skyld, 2 Heste til Jord- og Bergboerene (med hvilke jeg fra det Kongelige Rente-Kammer var bleven forsynet), samt nogen Provision og et lidet Telt, om noget skulde paakomme, og ligesaa to Rideheste til Mands, nemlig til mig selv, min Følgemand og en Karl, som tillige med hiin kunde arbeide ved de med Jordboeren anstillende Forsøg, samt passe paa Reedskabet og Hestene, hvilke følgelig bleve 8 i Tallet.

§. 17.

Den 16de Julii om Morgenen Klokken 4 var jeg alt paa Reisen til Fieldene, og maatte, saasnart jeg kom noget op paa Heederne, Norden for Prestbacke og Mørdtunga paa Siden, (thi mit Telt stoed imellem disse to Gaarde), falde i Forundring over Græsmarkernes bedrøvelige Udseende. Endog der, hvor endeel Gaarde fra Siden, havde om Sommeren havt deres Sætterboel, for de ypperlige Græsganges Skyld, saae man nu allene en af gloende Sand og Aske forsveden Jord, hvor den ikke ganske var skiult Fieldreisen.

 under

under et fullsort Dække, af en uhyre Mængde vulkanisk Aske og Gruus; jo længer man kom op til Fields, jo højere laae Asken paa Markerne, og allevegne fra 4 til 6 Tommer; dog var den nu allerede meget nedsiunken siden forrige Aar, og paa enkelte Steder begyndte nogle faa, dog halvvisnede Urter og Straae at lade sig igien til Syne. Den samme Skiebne er overgaaet den heele, tilforn saa frugtbare og til Græsning saa ypperlige Sidumanna-Afrett. Aske og Sand laae her endog noget højere, og ikke een eneste Urt var endnu at see; saa den neppe kan ventes at kunne igien komme i god Stand, førend om 4 til 5 Aar; hvorimod man tør haabe, at de nærmeste Heeder ved Bøigden, omtrent om to Aar kunne fuldkommen komme i Stand, forudsat, at intet nyt Udbrud imidlertid indtreffer.

Jeg kom da først over endeel besværlige Heeder, til et stort og meget bekiendt Field ved den østlige Lava-Strøm, kaldet Kallbakur. Fra dets nordostlige Ende kunde jeg paa eengang oversee en temmelig vidtløftig Strækning af Lava, der

var

var løben langt imod Vesten, forbi den nordlige Side af Fieldet, og ind imellem dette og et andet høit Field, i NW. herfra, Miklafell kaldet. Imellem Kallbak og Eriksfell, et Bierg paa den østre Side, bliver Lavaen meget smal, og gaaer paa begge Sider ikke meget ud over Hverfisfliótets forrige Rende, saa at man endnu, paa enkelte Steder, seer de øverste Biergspidser, som tilforn indsluttede den, at rage op af Lavaen. Vel opsteege endnu mangfoldige Røgstøtter paa de fleste Steder af denne Lava-Strøm, men dog fornemmelig eetsteds imellem Kallbak og Eriksfell midt i Hverfisfliotets Rende, hvor Røgen endog var ganske forfærdelig. Man kan ikke vel forestille sig nogen Skye-Banke i Luften tykkere end den af dette Sted opstigende Røg, der dreiedes et Par gange rundt i Lavaen, inden den kunde drive videre fort for Vinden. Jeg fulgte Lava-Strækningen, som udbreder sig her langt imod Vesten ind imellem Kallbak og Miklafell, længer op efter mod Norden, og kom nu først til sidstnævnte Field, hvis østlige Side Ilden er gaaet

tæt forbi, saa at man neppe kunde komme imellem denne og Fieldet, allerhelst da Regen var her tillige overmaade stærk. Paa den vestlige Side falder en meget besværlig og fast ufremkommelig Vey, saa her var ikke andet for, end at tage midt op over dette store Field. Her stod jeg da lidet af, og lod Hestene puste, men gik imidlertid med mine Følgemænd ud paa Lava-Strækningen selv, saavidt som vi kunde taale at gaae for Heede. Jeg eftersaae her, med mueligste Flid de forekommende Arter af Lava, og bemærkede tillige, hvad andre Phænomena her lode sig til Syne, hvorom paa sit Sted under eet nærmere skal blive meldet, tillige med Udslagene af de saavel her, som paa andre Steder giorte Forsøg med Jord- og Berg-Boerene. Vi fortsatte nu Reisen videre, og forsøgde at bestige Fieldet fra Syd-Siden; men det var ikke mueligt at komme her frem uden til Fods, og paa denne Maade kom jeg endelig, med stor Møie op, tillige med den eene af mine Følgemænd, thi den anden maatte tage en langt længere Omvey

op

op igiennem en Dal, for ogsaa at bringe Hestene her over. Udsigten fra dette Field var bedrøvelig. Mod O. og N. saaes den nye sorte Lava, tæt ved det store gyselige Iisbierg, og i øvrigt lutter sorte Sandstrækninger af den uhyre Mængde Sand og Aske, som kort efter Ildens Udbrud, var nedfalden over den heele Sidumanna-Afrett. Jeg forfulgte Lava-Strømmen videre mod N., og kom ved Solens Nedgang, til Blæng, et meget høit, og iblandt de her bekiendte, fast det nordligste Field. Med megen Besværlighed klavrede vi her op, og saae, at Lava-Strømmen, som var gaaet tæt forbi den sydøstlige Side af Blæng, og tillige noget imod Vesten, langs med den sydlige, hvor en Indsøe gaaer op i en Dal i Fieldet, drejedes alt meer og meer imod Vesten paa den nordlige Side af bemeldte Field, og syntes endelig at skyde en nye Arm henimod S. V. til Skaptaaens Rende. Disse Ildens Grændser sees endnu tydeligere af medfølgende Kort, hvori den af samme oversvømmede Landstrækning er tillige betegnet ved en tynd overlagt

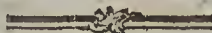

guul Farve. Den Røg, der opsteeg af Lava-Strækningen Norden for Blæng, var ligesaa ubeskrivelig, som den var forfærdelig; den hindrede ogsaa meget Udsigten fra dette, ellers særdeles beqvemme Sted; dog lod sig allerlængst borte, hvor jeg kunde see Lavaen, til Syne en stor Høj, ligesom et lidet Bierg, og af større Omkreds, end Højde, hvoraf der ligeledes opsteeg en meget tyk og fortblandet Røg. Her sluttede jeg, at Opsprudningsstedet maatte være, og gav mig strax til at fortsætte Reisen videre derhen, men erfarede ligesaa snart Vanskeligheden deraf, som jeg kom noget ind i Lava-Strækningen Norden for Blæng; thi da jeg ikke uden stor Besværlighed og Fare (anseet, at Lavaen var saa skiør, at man ingensteds kunde sætte sin Fod sikkert), var kommen omtrent 30 til 40 Favne ind i denne Lava-Strækning, blev samme alt meer og meer farlig og usikker, og derhos saa brændende heed, at man umuelig kunde taale at staae der. Den opstigende tykke Røg omhyllede os saaledes fra alle Sider, at vi snart ikke meer vidste, til hvil-

ken

ken vi skulde vende os, for at slippe her ud fra igien. Dog gik dette lykkelig for sig, og jeg forsøgte atter paa et andet Sted Østen for Blæng, at komme over Lavaen, i Haab om, at Ildstedet selv kunde maaskee være tilgængeligt fra den nordlige Side; men her var endnu den samme stærke, ja utaalelige Heede, som paa det andet Sted, saa at jeg maatte vende tilbage herfra tidlig om Morgenen ved Solens Opgang, efter at heele Natten var bleven anvendt paa disse farlige og saare møisomme Forsøg. Jeg fulgte Lavaen endnu et langt Stykke imod W. og SW. indtil forbi de saakaldte Uxatindar, for ogsaa her, hvor Lava-Strømmen var smallest, at giøre Forsøg i samme Henseende; men alt forgieves. Heeden var her ligeledes utaalelig; og da jeg, et Stykke Veys inde i Lava-Strækningen, vilde anvende Bergboeren, blev denne strax, blot paa et Par Alens Dybde, saa heed, at man med Vanter paa, neppe kunde taale at trække den op igien med Hænderne. Da altsaa mine Folk ikke længer kunde udholde at arbeide ved Bergboeren paa

dette

dette Sted, og jeg tillige frygtede, at denne vilde blive ganske bedærvet og ubrugbar af Heeden, flyttede vi os længer hen mod Udkanten, hvor Heeden var taalelig, og anbragte den her paa nye.

§. 18.

Om Vulkanen.

Man kan sikkert troe: at det lave rundladne Bierg, som i Nord fra Blæng, og nordligst i Lava-Strækningen lod sig til Syne, er denne Vulcans Hoved-Kilde, eller Opsprudsningsstedet selv. At det ikke er nordligere, derpaa giver Skaptaaen det gyldigste Beviis; thi saa maatte denne længe før, eller nærmer ved dens Udspring være bleven tilstoppet; den maatte og da, enten heel og holden, eller tildeels, bryde frem langs med den østlige Side af Lava-Strækningen i N.O. fra Blæng, men ikke paa den vestlige, som nu; Ligeledes maatte der, paa det vidtløftige Strøg, mellem de to Steder paa Kortet, hvor man seer de store Floder Skaptá og Hverfisfliót at tabe sig i Lavaen, sees i denne endeel opdæmmede Vande, naar bemeldte Lava

skulde

skulde strække sig højer op imod Norden, og Floderne følgelig før være blevne tilstoppede, da derimod intet af dette nu finder Sted. Det er saaleedes upaatvivleligt, at den heele forfærdelige Masse af Lava er udflydt fra eet og samme Udspring, og rimeligst fra det ommeldte Bierg; thi fra dette Sted er den af Lavaen oversvømmede Strækning, lige til Skaptaaens Rende, og denne igien, lige til Søen, immer jævnt hældende. Det bekræfter da end ydermere de forhen §. 15 giorte Slutninger: at nemlig denne Ild har været en Ildsprudning, og ikke Jordbrand.

Om dette Ildsprudningssted har før været et Bierg, eller om det nu først er blevet saaledes opdynget af en Mængde Pimpsteen og andre udkastede Materier, maa jeg lade usagt. Saa meget er dog vist, at man paa dette Sted aldrig før haver, siden Landets første Beboelse, vidst af nogen Vulcan eller noget slags Ilds-Udbrud at sige, end ikke da, naar Kotlugiá; kort Vesten for, og adskillige Jisbierge Østen for, have

raset

raset allerstærkest. Vel finder man, og det ikke paa faa Steder, tydelige Mærker af en underjordisk Brand saavel hist og her i den Nordlige Deel af Sidumanna Afrett, som og i Bøigden, endogsaa i Landbrotet selv, i de, nu tildeels paa ny, af Ilden oversvømmede Lava-Strækninger, samt de paa saa mange Steder forekommende, kegleformige, forbrændte Bierge og Høje; dog maae saadan Brand være langt ældre, end Landets Aarbøger, som alle gaae den med Taushed forbi.

§. 19.

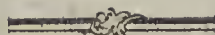
Fortsættelse om Fieldreisen.

Hvor gierne jeg end ønskede, at kunne nærme mig til dette Sted, saa maatte jeg dog, da Umueligheden selv giorde alle Forsøg til intet, vende tilbage. Jeg frygtede og for mine Heste, med hvilke jeg da allerede paa tredie Døgn havde holdt ud paa en saa lang og besværlig Vey, uden at de havde faaet det allermindste Foder eller Græs. Det er ogsaa troeligt, at jeg og mine Følgemænd vare blevne meget udmattede af at klavre Nat og Dag op og ned i den heede Lava,

og

og med størſte Beſværlighed at arbeide den igiennem med Bergboeren, uophørlig omhyllede af en tyk og ſtinkende Svovel-Damp. Paa Tilbagereiſen fulgte jeg immer Lavaen, ligefra et Sted uden for Uxatindar (hvor de ſidſte Forſøg bleve giorte, ſaavel med Bergboeren, ſom med at gaae over den forbrændte Lava-Strækning) og indtil Hellisá, en Flod, ſom ſer faldt i Skaptaaens Rende. Paa denne Vey forekom mig, iblandt andet, ſom ſærdeles mærkværdigt, den forfærdelige Røg, der opſtoed af Floden Hroſſatuná, ſaa vidt ſom Lavaen havde opfyldt dens Rende; thi den ſtod her ſaa tyk, ſom en Væg, og i en lige Linie, ligeſom Renden laae. Dog var Røgen her ikke ſaa ſtærk, ſom den, der opſtod langs ad Skaptárgliufret, hvilket man, i en meget lang Afſtand, kunde ſkielne fra den øvrige Røg, og følgelig tydelig overſee. Beliggenheden af Skaptaaens heele Rende Norden for, med alle dens Bugter, ſaavidt den var opfyldt og overſvømmet af Lava. Det var her ikke at tænke paa, at komme over Lava-Strømmen; thi da

denne

denne var paa den jævne Mark saa utaalelig heed, at vi, ved de tree tilforn giorte Forsøg, maatte vende tilbage i største Hast, for ikke at blive levende stegte eller opbrændte, saa kan man let forestille sig, hvor ulige stærkere Heeden maatte være i Flodens Rende selv, hvor Lavaen laae (for ikke at sige for meget, see § 4), 4 til 500 Fod dybt, eller saa dybt, som Renden, og ligesom støbt i denne uhyre Form. Røgen var og det visseste Mærke og Beviis derpaa; ikke at nævne den Vanskelighed, ja Umuelighed, som de, saa vel i Lavaen selv, som paa dennes vestlige Side, opdæmmede Vande af de tilstoppede store Floder, Skaptá, Sydri- og Efri-Ofæra, Hrossatuná, og flere mindre, lagde i Veyen. Lavaens østlige Arm var aldeles af samme Beskaffenhed, da Floden Hverfisfliót var her tilstoppet, opdæmmet, og opfyldt.

Men da hverken vore egne udmattede Kræfter, eller vore trætte og udhungrede Heste tillode paa eengang at kunne saae nøie beseet den heele vestlige Strækning i Bøigden, saa bøjede jeg af

ved

ved Hellisá om Eftermiddagen, og tog den korteste Vey Øster efter, forbi Geirlandshraun, og ankom endelig Kl. 1 om Natten for den 18de Julii, lykkelig tilbage til mit Telt imellem Prestbakke og Nordtunga, paa Siden.

§. 20.

Den ødelagte Stræknings Størrelse, saavel i Bøigden, som uden for, tillige med Ildens Fremgangsmaade, er da, som jeg haaber, omstændelig nok beskreven. Man vil af Kortet see, at Lava-Strækningens vestlige, eller længste smalle Arm uden for Bøigden, bliver ikke over 6 danske Miile i Længden, naar man endog medregner alle dens Bugter lige til Svartenup. Fra denne Huusmandsplads strækker den sig ned over Bøigden imod S. ikkun $3\frac{3}{4}$ Miil, og dens største Længde ligefra Vulcanen selv, kan ikke ansættes for mere, end $9\frac{3}{4}$ eller høiest 10 Miile. Fra Selv-Eyer-Gaarden Skál, som med Kirken og Husene er oversvømmet og skiult af Lava, strækker denne sig omtrent $2\frac{1}{4}$ Miil imod Sønden, og kan i Almindelighed regnes ikkun

Lavaens Længde og Bredde.

for 2 Miile breed i Medallandet, hvor den dog haver giort den største Skade og udbredet sig meest.

Det foregaaende viser da, at den umiddelbare Ødelæggelse, som Ilden haver anrettet i Vester-Skaptefields Syssel, ingenlunde er saa stor, som saa mange urigtig have angivet; og da den Pligt, altid at bevare Oprigtighed og Sandhed, for saavidt denne har kundet opdages, haver fornemmelig været mig en hellig Lov, ved disse Efterretninger, saa have disse umuelig kunnet stemme overeens med hine, som Studenten Hr. Sæmund Magnusßen Holm, allereede tidlig i forrige Aar har udgivet i Trykken *); et Skrift, der giør den danske Literatur, ligesom sin Forfatter saa meget mindre Ære, som denne maadelige Sammensyening vandrer nu vidt om inden- og udenlands, iført en fremmed Dragt, maaskee ogsaa antagen og troet iblandt dem,

Et andet Skrift om Ilden.

*) Under Titel: om Jordbranden paa Island i Aaret 1783. ved S. M. Holm, Kiøbenhavn 1784.

dem, der ikke kunne have den rette og sande Oplysning. Hvad især Hr. Holms Fortælninger om Ilden angaaer, da tør jeg, efter at have selv saa nøie, som mueligt paa Stederne selv undersøgt saavel dens Beskaffenhed, som Størrelsen af den beskadigede Strækning, offentlig forsikkre, at de ere lige saa urigtige, som de tvende, hans Afhandling tilføiede Karter, eller geographiske Tegninger, ville findes afvigende fra mit, naar de lignes med dette. Saaledes er det iblandt andet virkelig glædeligt: at Gaardene Holmur, Hunkurbackar, Heidi, Skaptárdalur, Hvammur, Svinadalur og Selv-Eyer-Gaarden Búland med Kirken sammesteds, som han har ladet Ildfloden ganske oversvømme, endnu ere alle i Behold, og have ikke prøvet nær saa haard en Skiebne, som han haver foregivet. Glædeligt er det, at af de 89 Gaarde, som han beretter *) alle at være beskadigede, og de fleeste nu gandske ødelagte af Ild og store Pimpe-

D 2 steene,

*) Pagg. 36-37.

steene, haver hverken Hr. Kammerherre Levetzow eller jeg, paa vor Reise, som dog gik til alle af Ilden i nogen Maade beskadigede Gaarde, kunnet udfinde fleere end 8 blandt de afbrændte Gaarde, foruden 2de Huusmænds Pladse, som aldrig meer kunde beboes; nemlig: Eystridalur, Thverardalur, Aa, Nes, Hólmasel, Hólmar, Efri Fliótar og Sydri Fliótar. Til disse ubeboelige kunde maaskee endnu lægges Gaarden Eystri Dalbær i Landbrot, som vel altid har været underkastet aarlige Fordærvelser af Flyvesand fra de vidtleftige Sandstrækninger Østen for, men er nu endelig, siden Skaptaaen (som før tildeels opslugede Flyvesandet) forsvandt, aldeles ødelagt, uagtet den af Ilden selv er bleven ubeskadiget. Foruden 2de Huusmændspladse Kálfafellskot og Blomsturvellir ere der i alt 29 Gaarde, som Ilden deels umiddelbar, deels middelbar har meer og mindre beskadiget, dog ikke videre, end at de maaskee alle kunne med Tiden blive beboede. Af disse ere nu for Haanden 15 øde, nemlig: Hvammur, Svínadalur, Eystri-

stri = Asar, Botnar, Hnausar, Dalbær, Hollt, Skál, Selialand, Thverá, Nupar, Kálfafell, Máriubacki, Hvoll og Skaptárdalur. Iblandt de Vanskeligheder, som denne sidstnævnte Gaards Beboelse vilde finde, regner jeg de besværlige Reiser og Førsel af Varer til og fra Søekanten, med de allerstørste, ansect at Beboerne, hvad enten de skulle reise til Kirken eller Handelsstæderne og Søekanten, maae først tage den lange Omvey over besværlige Heeder til Kirkebai = Kloster, og dersra igien til Medallandet over Kúdafliót, og til Alptaver, i det mindste saa længe man ikke kan komme over Lavaen uden for Gaarden selv, til Skaptártungen. Af de beskadigede ere, foruden de 15 opregnede øde Gaarde, 14, som endnu beboes, nemlig: Búland, Ytre = Asar, Flaga, Hrisunes, Leidvøllur, Langhollt, Stadarhollt, Efri = Steinsmyri, een af de 5 forrige særskilte Vaaningssteder under Sydri = Steinsmyri, Ytrahraun i Landbrot, Eystri = tunga, Kirkebæ = Kloster, Húnkurbáckar og Heidi.

Antallet af de deels ødelagte, deels beskadigede Gaarde bliver altsaa tilsammen 37 foruden 4 Huusmandspladse, af hvilke dog ikkun 23 nu staae øde, hvilket er lidet over $\frac{1}{4}$ af hine angivne 89 Gaarde. Endelig maae det billig agtes for glædeligt: at Skaden paa de tabte Sandhavre-Pladse neppe kan regnes at være halvparten af det, som Hr. Holm haver angivet, (visse enkelte Gaarde dog herfra undtagne); og fremfor alt andet, at den saa ypperlige Græsgang Sidumanna Afrettur, hvilken han paa sit store Kort forestiller, som ganske begraven under en evigvarende Lava, og derefter begræder i Skriftet selv.*), er endnu heel i Behold, samt egentlig at tale, af Lavaen urørt. Vel maae jeg tilstaae, at en Mængde udkastet Sand haver giort den ufrugtbar paa nogle faa Aar; men det kan tillige siges med Sandhed, at den nu kommer til at hvile i en meget beleilig Tid, da Indvaanerne ikke have Faar eller andre Kreature, for hvilke den

*) S. 35 og 37.

den ellers maatte savnes. Der vilde vist udfordres i det mindste 4 til 5, ja maaskee 10 Aar, inden Siden, Landbrotet og Medallandet kunne igien blive saa stærk beboede, som før, Gaardene faae deres fulde Besætning, og et klækkeligt Antal af Faar opelskes. Men inden den Tid kan man sikkert haabe, at Afretten kommer sig fuldkommen igien, og rimeligviis bliver bedre, end før.

§. 21.

Det er allerede meldet, at Lavaen har opfyldt Renderne af endeel større og mindre Floder, og derved ganske tilstoppet disse. Til de første høre fornemmelig Skaptaae, Hverfisfliót, Steinsmyrarfliót, Sydri Ofæra og Efri Ofæra, hvortil og kunde føyes den store Flod Tungu- eller Kúda-fliót, saavidt Ilden er gaaet noget ud i dens Rende, og frem efter samme, og altsaa haver opdæmmet endeel af Floden selv. De mindre tilstoppede Elve ere: Fedgaqvisl, Landá, Melqvisl, Hrosšatúná, Hellisá, Laxá, Lingaqvísl, Fiardará eller Fiadrá, De tilstoppede Floder.

 Holltsá,

Holltsá, samt 3 smaae Elve i Landbrotet; Gloppulækur, Vordulækur og Túngulækur, der dog ikkun vare smaae Arme fra Skaptaaen, og forsvandt altsaa alle paa engang tilligemed denne. Men, hvor ere da alle disse Elver og Floder blevne af? Der hører meget til at kunne fuldkommen besvare dette Spørsmaal, og især, at man er vel bekiendt med de Steder, hvor Floderne først ere tilstoppede, for at kunne vide, til hvilken Kant eller Side de siden have vendt sig, og hvad Hinder Beliggenhedens adskillige Beskaffenhed muelig kan giøre i deres Fremfart. Jeg vil søge at give al muelig Oplysning herom, og i denne Henseende begynde Østen fra, og da først med Hverfisfliótet.

§. 22.

Hverfisfliótet. Kortet viser, at den øverste Deel af Floden Hverfisfliót, som endnu løber frit fra dens første Udspring, lige til Lavaen, er her, ligesom alle andre, stillestaaende og opdæmmede Vande, samt endnu løbende Elve, i denne Egn, illumineret med en lyseblaa Farve, til Forskiel

paa

paa de uilluminerede deels under Lavaen, deels uden for samme, paa Kortet betegnede Render af de ved Ilden tilstoppede og forsvundne Floder. Det er begribeligt: da Lavaen ikke allene havde gandske opfyldt denne store Flods Rende, men og udbreedet sig temmelig vidt uden for samme, at Floden selv ikke meer kunde finde et saa frit Fremløb, som før, allerhelst da Lavaen paa den østlige Side blev omspændt af en høj sammenhængende Fieldrad, ja af Iisbierget Sidu-Jokel selv. Floden maatte derfor grave sig ind under Lavaen, arbeide sig igiennem den, og opfylde de der mødende Huuler. Heraf kommer det, at man hist og her inde i Lavaen, saae endeel opdæmmede Vande neden for det Sted, hvor Flodens Rende var bleven tilstoppet, da derimod intet saadant Vand var at see Norden for dette Sted; og da den fra Iisbierget uophørlig nedstyrtende Mængde af Vand, ikke nær kunde faae det fornødne Fremløb igiennem Lavaen, hvis nærmeste Huuler nu alt vare opfyldte med opdæmmet Vand, saa maatte endeel af samme

bane sig Vey længer frem langs med Fieldenes Side og Lavaens østlige Kant, hvor en temmelig Elv nu saaes at flyde. Paa nogle Steder bred denne frem med Magt, saasom Østen for den afbrændte Gaard Eystridalur, og derefter bestandig langs med Lavaen, ud paa Sandstrækningerne Sønden for. Paa den vestlige Side af Lavaen flød ogsaa en Elv, langs med Lavaen, forbi Gaarden Thverá, og endelig ud paa den sydlige Sandstrækning; dog troer jeg ikke, at denne kan have sin Oprindelse fra Hverfisfliótet allene, da Vandets Farve viiste, at det var en Blanding af Berg- og Jøkel-Vand; dette faldt heri, fra den i Lavaen opdæmmede Jøkel-Flod Hverfisfliót, men hiint fra adskillige smaa Elve og Bække, som flode ned fra Fieldstrækningen Vesten for; derimod var Hverfisfliótet paa den østlige Side kiendeligt af Farven. Det er, som jeg haaber, tydeligt af Tegningen, at den store Mængde Vand Sønden for, som flød her frem, saavel paa Siderne, som fra det nederste af Lavaen, og de i dennes indvendige Huuler opdæm-

mede

mede Vande, breedede sig meget vidt ud over den sydlige Sandstrækning.

Man skulde ved første Øyekast troe: at dette Vand maatte endelig løbe samlet frem igiennem Flodens forrige Rende; men derved er at agte: at Renden tilforn ikke var dyb paa dette Sted, men underkastet mange Forandringer, ligesom Floden selv, der breedede sig her og der videre ud over Sandstrækningen, deelede sig i fleere Arme, og over alt medførde og opdyngede det løse Sand hist og her. Da jeg i Selskab med Hr. Kammerherre Levetzow og andre, reiste over dette Sted den 22de og 24de Julii, kunde vi endog neppe see noget særdeles Mærke til den gamle Flods Rende. Hverfisfliótet løb fordum i eet med Nupsvandene over en Miil fra Søen; men da disse ikke havde lidt nogen Forandring ved Ilden, saa er det halve af begge Floders fælles Rende illumineret, men ikke det andet halve, for at betegne Renden af den forsvundne Flod Hverfisfliót. Endelig er det mærkeligt, at den heele store Mængde Vand, som her havde

ud-

udbredet sig over Sandstrækningen, rygede endda sidst i Julii Maaned 1784, da vi reiste herover, paa de fleste Steder, og paa nogle var Vandet saa heedt, at man neppe kunde taale, at holde Haanden derj; hvilket og giorde det særdeles ubehageligt, at ride Fod for Fod over tre stive Mile i dette heede Vand (skiønt det ikkun paa faa Steder kunde kaldes dybt), saa at sige idelig indhyllet i den af Vandet opstigende svovlede Dunst og Ange. Det er vel rimeligt, at det opdæmmede Vand vil fremdeles, ligesom hidindtil, foreges alt meer og meer inde i Lavaen, fornemmelig naar denne bliver fuldkommen afkielet, og Heeden ikke meer er i Stand til at oplose noget af Vandet i Dunster, som før; og altsaa, at Hverfisfliótet endelig maae bryde etsteds frem igien, enten af Lavaen selv, eller ved dens Sider, ligesom denne faaer opdæmmet en større Mængde Vand. Dog kan jeg ikke indsee, at deraf kunne nogensteds foraarsages Fare eller skadelige Oversvømmelser, naar allene undtages de 2 Gaarde, Selialand paa den østre,

og

og Thverá paa den vestre Side. Imidlertid, og saa længe en nye Vey ikke kan blive anlagt over Lavaen selv imellem Siden og Fliótshverfet, saasom imellem Thverá og Selialand, er den til stor Besværlighed for dem, der ville reise imellem disse 2 Steder, da disse nu maae nødes til at tage en lang og møisommelig Omvey uden om heele Lava-Strækningen.

§. 23.

Skaptá og flere Vande.

Vi komme saaledes til den store Flod Skaptá, og de tillige med denne forsvundne eller tilstoppede Floder og Elve, og da viser Kortet, at Skaptá haver endnu sit ordentlige Løb fra Udspringet af lige til et Sted neden for Uxatindar, over for Hordubreid, hvor den Norden fra igiennem Ulfarsdal frembrudte Ildflod, opfyldte Renden og løb frem langs efter samme, hvilket foran er beskrevet. At Floden ikke før er bleven tilstoppet, slutter jeg deraf, at man her allerførst mærker til opdæmmede Vande; og dette troer jeg ufeilbar at være det sikkerste Kiendemærke herpaa, endskiønt jeg (da Lavaen ovenfor dette Sted var

opdynget til en betydelig Heide, og over alt opfyldt med en tyk Røg, foraarsaget af den forfærdelige Heede, der endnu herskede ligesaavel her, som i den heele højere Lava-Strækning) ikke kunde see over til Floden selv, uagtet Lavaen her var ikkun smal. At en Deel af denne Flod, som man, længer ned imod Beigden, saae flyde frem ved den vestlige Side, maa, ligesom det er skeet med Floden Hverfisfliót, strax ved det Sted, hvor Renden først er bleven fyldt, have brudt frem ved Siden, er saa meget rimeligere, som de her opdæmmede Vande synes at være meget for smaa, til at kunne udgiøre saa store, paa eet Sted samlede, Opdæmninger af Vand, som saadan en Flods uophørlige Fremfart nødvendig maatte foraarsage. Kort neden for dette Sted bliver Lavaen endnu smallere, og der kunde man paa den vestlige Side, ligesom i Lavaen selv, see endeel opdæmmede store Vande, af de to, tilligemed Skaptaaen tilstoppede, Floder Efri- og Sydri-Ofæra. Endeel af dem brød her strax frem ved Siden, dog bleve, fornemmelig fra

dette

dette Sted at regne, de opdæmmede Vande efterhaanden større og meer sammenhængende.

Ved den østlige Side flød derimod intet Vand frem, førend efterat Lavaen havde opfyldt Renden af Hrossatúṇá; thi saa maatte den Deel af denne, som ikke tabde sig i Ilfloden selv, flyde frem ved Siden; dog var deraf ikke entstaaet nogen betydelig Elv, førend den ligeledes forstoppede Hellisá havde foreenet sig med den, et Stykke Veys oven for Gaarden Skaptárdal.

Uden for denne Gaard var Lavaen overmaade smal, og gik ikkun saare lidet uden for Renden; men siden bredede den sig meer og meer ud; og paa dette Strøg var neppe andet at see, end lutter opdæmmede Vande; det eene flød i det andet paa mange Steder med en temmelig Fart, og man kunde der baade see og høre mange samlede Vandfalde paa eengang, og især frembrød Skaptaaen med Magt paa den vestlige Side. I Efteraaret 1783 var Lavaen, uden for Skaptárdal, allerede saavidt afkiølet, at adskillige flygtende fra Siden vovede paa at gaae over den

til Skaptártúngen, for at undgaae den forskrækkelige og besværlige Omvey fra Siden til Medallandet, og derfra igien over Kúdafliót. Det lykkedes dem, og de bragte tillige endeel Faar og andre Kreature her over med sig; Sandt, at det skeede seent i October Maaned, da Vandet allerede var tilfrosset. Nu derimod var her i Lavaen samlet et stort Vandsvælg, alle Huuler opfyldte og Vandet saaledes opdæmmet, at ikkun de høieste Spidser og Topper af Lava vare at see; Det er derfor umueligt for noget Menneske at komme herover, saalænge det opdæmmede Vand ikke kan faae Udløb, uden maaskee om Vinterdage, om Vandet kunde blive stærk belagt med Iis, som jeg meget tvivler paa, da det paa mange Steder bryder frem med en meget stærk og rivende Strøm; dog vil jeg ikke gandske nægte Muligheden deraf. Kortet viser endnu meer tydelig, hvorledes Floderne vare opdæmmede i denne vestlige Lava-Strækning; Jeg vil allene anmælde, at den største Mængde af Vand havde samlet sig ved Skaptárdal, og derfra at

regne,

regne, hist og her i den sydlige Lava-Strækning, skiønt meget mindre; men i den østligste og sydligste Deel deraf, som i Landbrot og Medalsland, var dog mindst Vand opdæmmet. Ved Skál flød ikke andet Vand frem, langs med den nordlige Side, end hvad der kunde være samlet ved Lavaen af nogle smaa Bække fra Fieldene. Derimod var den af Ilden forstoppede Holltsá bleven opdæmmet til en stor Indsøe, der endelig, tildeels foreenet med de ligeledes tilstoppede Elve Fiadrá og Laxá, brød frem ved Siden af Gaardene Heidi og Húnkurbackar, som den, kort fra Husene, løb forbi, og paa den sidste endda truede det lidet overblevne Stykke af Hiemmemarken, saavelsom Husene selv, med fuldkommen Ødelæggelse i Tiden. Foruden denne nye Flod, vare de her forstoppede Elver ogsaa tildeels opdæmmede i Lavaen.

Paa den vestre Side brød en Arm af Skaptaaen frem langs med Lava-Strækningen, og havde omringet Svartanup, en Huusmandsplads til Selveyer-Gaarden Búland, samt,

tillige med Lavaen selv, oversvømmet Litlanes, ogsaa en Huusmandsplads til samme Gaard. Gaardene Hvamm og Svínadal, som den flød tæt forbi, havde den meget beskadiget, og var imellem disse paa endeel Steder opdæmmet til store Vande paa den vestlige Side. Herfra løb den med en temmelig stærk Strøm videre frem, tæt forbi Præstegaarden Eystri-Asar og Gaarden Ytri-Asar, samt 2de af de saakaldte Fløge-Jorder, nemlig Flaga og Hrísunes, hvor den, tilligemed Túngufliótet, var bleven opdæmmet til en overmaade stor Indsøe, som meget havde beskadiget de 2de sidstnævnte Gaarde, fornemmelig Flaga, hvis Enge den ganske havde oversvømmet og ødelagt. En Arm fra dette store Vand løb i eet med Hólmsá og hen i Kúdafliót. Hvad Opdæmninger der vare skeete i Medallandet, sees best af Tegningen, saavelsom og de her forsvundne Elver: Landá, Melqvísl, Fedgaqvísl, Lingaqvísl, Steinsmyrarfliot og fleere. En Mængde opdæmmet Vand, som var siet frem af Lavaen over de omkring

Gaar-

Gaarden Hnausar beliggende Moser, havde ikke allene giort disse meer sumpige, end før, men og ganske omringet denne Gaard, i det Vandet havde taget sit Løb igiennem en tæt forbi Gaarden flydende Bæk, og derved giort Husene, for nærværende, fast utilgængelige. Dog var det Vand, som her flød frem af Lavaens sydøstlige Pynt, til saa meget større Uleilighed for Reisende, som det tillige kan blive farligt, om det herefter, som hidindtil, skulde mærkelig tiltage. Det reg, men kunde dog ikke kaldes heedt, og da det her havde taget sin Vey over sumpige Moser, saa havde det og paa mange Steder gravet sig dybt ned, og derved foraarsaget endeel Huller i Grunden, saa at Hestene let kunne, naar man ved Overfarten træffer derpaa, blive siddende deri, og komme til Skade, især da Grunden imellem Hullerne er meget moradsig og ujævn, fuld med Knorter og gamle Tuer. Alle, som reise fra Alptaver eller Medalland til Siden, maae over dette Vand, da det allerede med en sagte Strøm løber vidt ud imod Søen. Kilden

dertil troede man at være een af de forstop-pede Elver, fornemmelig Fedgaqvisl, som, op-dæmmet inde i Lavaen, siede nu saa sagte frem af denne.

Man har den allerstørste Aarsag at be-frygte, jo meer de opdæmmede Vande tiltage, at disse da, tillige med Skaptaaen selv, engang for Alvor ville bryde løs. Landbrotet skulle jeg haabe altid at ville blive sikkert for disses Over-svømmelser; men derimod staaer Medallandet i saa meget større Fare, som der allerede strax Norden for, vare i Lavaen store Vande opdæmmede, hvilke øyensynlig tiltoge alt meer og meer, og fløde det eene i det andet. Da vi den 28de Julii vare paa Gaarden Stadarhollt i Medalland, hørde vi om Morgenen stærk Bulder og Susen af Vand-falde inde i Lava-Strækningen. Andet er og ikke synligt, end at jo Skaptaaen, tillige med de andre opdæmmede Vande, maae i Tiden bryde frem, enten over Medallandet, da den nødvendig maatte foraarsage store Ødelæggelser sammesteds, eller og styrte sig i Kúdafliótet,

som

som derved vilde blive aldeles ubefareligt for Folk med Heste. Det er nemlig allerede ved Lavaens Fremløb i dets Rende, opdæmmet ovenfor til en overmaade stor Søe, som ved indfaldende Regnveyr frembryder med Magt igiennem Floden selv, hvorved den nu allerede er bleven baade en Deel dybere og vanskeligere, end før. Naar altsaa Skaptaaen skulde foreene sig med Kúdafliótet, saa maatte denne store Flod rimeligviis blive endnu meget dybere og tillige faae en langt stærkere Fart eller Strøm, end for nærværende, og det altsaa blive umueligt at komme derover med Heste. At sætte over den med Baade eller Pramme, var da det eeneste at tænke paa; og dog kunde dette have store Vanskeligheder, da Flodens Grund bestaaer af løs Sand, som Strømmen driver hist og her sammen i høje Banker, over hvilke det ikke vil blive saa gandske let at komme med ladte Baade, helst naar tillige betragtes, hvad Hinder og Afdrivning Strømmen kan foraarsage. Dette er dog allene sagt efter Formodning, saavidt der haves al Aarsag at befrygte disse opdæmmede

Vandes Udbrud paa eet af de tvende ommældte Steder, da fleere Udveye for samme ikke ere synlige. Imidlertid, da det ikke er givet Mennesker at kunne forud bestemme Naturens skiulte Tildragelser, bør man af det algode Forsyns viise Bestyrelse, saavel i dette, som i alt andet, haabe det beste.

§. 24.

Det er allerede (§ 21) anmærket, at nogle Arme af Skaptaaen, som før fløde frem igiennem Landbrotet, saasom: Gloppulækur, Vordulækur og Túngulækur, ere forsvundne tillige med denne. Uagtet denne Egn ikke just haver lidt nogen stor Skade umiddelbar ved Ilden, saa er den dog, siden Skaptaaen forsvandt, bleven sat i Fare for en vedvarende Forværring, og maaskee med Tiden for en fuldkommen Ødelæggelse af Flyvesand fra de østlige Sandstrækninger. Den haver vel altid været udsat derfor, men Skaptaaen var den til megen Beskyttelse, i det den, ved at opsluge Sandet, hindrede samme fra at kunne komme over til hiin vestlige Side, i

Flyvesand.

det

det mindste i den Mængde, at det kunde giøre betydelig Skade. Nu derimod ere de fleste Gaarde i denne Egn i langt større Fare; Især haver Kirkebai Kloster, efter Beretning, lidt meget i næstafvigte Aar af Flyvesand, og vil om det aarlig skulde friste saa stor en Fordærvelse, blive om faa Aar ubeboeligt. Da jeg i sidstleden Julii Maaned bereiste dette Sted, var Græsroden over en stor Deel af Hiemmemarkerne opfyldt med Sand, og paa endeel Steder, meest omkring Husene samt imellem dem, laae store sammendrevne Sanddynger.

§. 25.

De vigtigste af Jldens Phænomenis i forrige Aar, ere i det foregaaende anmældte under eet med dens Fremgangsmaade. Den tykke Røg, som om Dagen opstod af de forbrændte Strækninger, men om Natten viiste sig som en brændende Lue, lod sig endnu til Syne i næstafvigte Martii Maaned hist og her i Lavaen; men siden den Tid haver man ikkun seet de blotte Røgstetter, hvis Farve, ikke som de forriges, ha-

Nogle af Jldens Phænomenis.

ver faaet nogen Forandring ved Omvexlingen af Lys og Mørke. Da jeg den 13de Julii laae ved mit Telt ved Kudafliót, betragtede jeg, ikke uden Forundring, de utallige Røgstøtter, som opstode af den hele Lavastrækning lige fra Skaptártunga til Landbrot. Norden for inde iblandt Fieldene, fornemmelig paa 3 forskiellige Steder, opsteeg en overmaade tyk Røg, om hvilken jeg siden, paa min Reise til Fields op til Ildstedet selv, fik den Erfaring, at den vestligste af disse Røgstøtter, som kunde sees fra Bøigden, opstod af Skaptaaens Rende, den østligste af Hverfisfliótets, men den middelste derimod af Ildens Udspring og den nærmest dertil grændsende Strækning. Uden for Skál viiste sig en overhaands tyk Røg, som meget overgik alle de andre Røgstøtter, hvilke man fra dette Sted saae opstige i Tusinde Tall, fast i en lige Linie, langs Øster efter den forbrændte Strækning, ligesaa under Tusinde behagelige Afvexlinger for Øjet. Af den østlige Lava ved Fliótshverfet opstode vel hist og her temmelig store

Røg-

Røgstøtter, saavelsom nogle finere Røgstraaler; dog rygede det fremfor andre Steder overordentlig stærk imellem Núpar og Selialand, samt imellem Eystridal og Thverárdal, hvor Flodens Rende havde været, ligesom og denne gamle Rende var endda kiendelig af Røgen, lige fra Bøigden af, og til det Sted, hvor Floden blev ved Lavaen først tilstoppet. Den af Lavaens østlige Arm lige til Vulcanen selv, og fra denne igien, lige forbi Hordubreid ved den vestlige Side, endnu i sidstafvigte Julii Maaned overalt opstigende Røg, er allerede ommældt (§ 17-19). Her neden for syntes denne næsten at blive stærkere, i Steden for man skulde troet, at den dog her maatte noget afkiøles ved den opdæmmede Skaptá, Ofærur og andre Vande; men det samme var og at see i den østlige Arm fra det Sted, hvor Hverfisfliótet er blevet tilstoppet. Skaptaaens Rende var især meget kiendelig af Røgen, ligesom og Hrossatúnás, saavidt Lavaen havde opfyldt dennes Rende. Fra et godt Stykke ovenfor Gaarden Skaptárdal, lige forbi

det afbrændte Næs, var paa endeel Steder slet ingen, og paa de fleeste, en ganske ubetydelig Røg; men her neden for, saae man iidelige Røgstøtter langs ad den heele sydlige Lava-Strækning, dog allermeest omkring Skálarstapi, hvor Røgen endog var ganske forfærdelig. Ja, nogle paastaae, at denne endog havde taget meget til siden sidste Foraar, hvorved mange bleve satte i stor Beængstelse og Frygt for et nyt forestaaende Udbrud, allerhelst da de ansaae den opkomne Ild for en Jordbrand, som de nu frygtede for at kunne her igien brække op af Jorden. Da jeg, i Selskab med Hr. Kammerherren og andre, reiste den 26de Julii fra Mork paa Siden, til de deels afbrændte deels mindre beskadigede Gaarde i samme Herred Vesten for Kirkebai, droge vi paa Tilbagereisen op paa Skálarfiall, et Sted, som frembød os en ligesaa fornøielig, som fieldsynet Udsigt. Vi stode her paa Toppen af et høit Field, paa den sydlige Side overalt bevoxet med Græs. Midt ind i Fieldet gik en stor Bugt eller Dal, og i denne saa man Levningerne af

den

den forrige Gaard og Kirkested Skál. Da vi her havde en saa ophøiet Syns-Kreds, saa kunde vi herfra see ud over den heele vidt udbredte Lava-Strækning paa Siden og i Medallandet, samt noget af den vestlige ved Skaptártúnga. Den sydlige sorte Lava blev især saa opløftet for Øyet, at dennes Syns-Kreds ligesom tabde sig eller forsvandt høit oppe i Skyerne. Lavaen selv var over alt kullsort, og i dens Fremfart langs ad Skaptaaens Rende, samt ved adskillige nye Udflod og Arme, der havde taget deres Fremløb langs med Side-Fieldene, var den bleven opdynget til temmelig høje og lange Bakker fra O. til W., som, i denne forhøjede Syns-Kreds, fremstillede sig ligesom utallige Trappetrin. Af enhver saadan Bakke opstod en Rad af adskillige større og mindre, med Lys og Mørke blandede Røgstøtter, som, i den yderste Synskreds, syntes at række til Skyerne selv, under Tusinde behagelige Afvexlinger. Man øjnede Lavaens sorte Bund imellem de hviidagtige og lyse Røgstøtter, hvilke endelig forenedes høit oppe i Luften, til

en tyk Skye-Banke af en, meest hviid og guul-agtig, dog tillige indvendig hist og her noget mørkblandet Farve. I SW. fra dette Sted saae vi den øverste halve Deel af det særskilte steile Bierg Skálarstapi, at rage op af den samme over alt omgivende Lava, i øvrigt for det meste indhyllet i den her rundt om opstigende forfærdelige Røg. Ved Roden af Fieldet brøde de derfra nedflydende, men af Lavaen opdæmmede Bække frem, ved Siden af samme, og forhøjede ubeskrivelig Ypperligheden af dette henrykkende Syn, som dog viiste sig nok saa prægtig fra den afbrændte Gaard Hollt. Ved den ligeledes afbrændte Dalbæ i Landbrotet giorde vi den besynderlige Anmærkning, at een af de mange i denne Egn forekommende kegelformige Høje og Bakker uden for Ilden, som alle fremviise tydelige Mærker af en ældgammel Ildsprudning eller Jordbrand, havde i den Tid, da vi opholdte os Øster paa, først begyndt at ryge, og at Røgen, som ikke før denne Tid, ja ikke eengang ved min første Ankomst til Stedet, lod sig til Syne,

havde

havde betydelig tiltaget, imedens vi opholdte os paa Siden.

§. 26.

Af Fortælningen om de mange opstigende Regstøtter kunde vel drages den Slutning: at Ilden ikke var slukket, men brændte endda, allerhelst da der tillige blev berettet, at Lava-Strækningerne, saavel i, som uden for Beigden, endog sidst i Julii Maaned 1784, vare paa de fleeste Steder overordentlig heede; dog skulde jeg haabe: at Ilden for denne Gang havde allerede udraset paa dette Sted; i det mindste er saa meget vist, at jeg, den Tid jeg reiste omkring den udsludte Lava, ikke kunde blive nogen Ild vaer, end ikke omkring Opspruduingsstedet selv. Men beviser da den i Lavaen endda forefundne forfærdelige Heede, og de mange opstigende Regstøtter, ikke det modsatte? jeg mener ney! thi hvad det første angaaer, saa kan intet være naturligere, end at den ved iidelige Udflod, ja maaskee ved mange sildige, af hvilke intet er fornummet i Bøigden, omkring Opspruduingsstedet selv høit

Om det brændte endda.

opdyn-

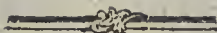
opdyngede Lava, maatte endda beholde noget af den stærke Heede, uagtet den ikke meer var i Brand. Der udfordres lang Tid til, at en saa forfærdelig Masse kan blive fuldkommen afkielet, allerhelst hvor Lavaen har saadan en betydelig Dybde, som i Flodenes opfyldte Render. Thi naar man vilde udregne Afkiølings-Tiden for saadan en brændende uhyre Masse, efter Isaac Newtons Maade, som haver antaget: at Afkiølings-Tiderne ere i det selvsamme Forhold, som Qvadrat-Tallene af Legemernes Giennemsnidt; samt tillige fundet: at en gloende Metal-Kugle af 2 Tommers Giennemsnidt behøver omtrent een Time til at blive fuldkommen kold, saa kan, om end denne Regel ikke fuldkommen vilde blive anvendelig paa den brændende Lava, som meer løs og aaben, dog tydelig indsees, hvad for en Afkiølings-Tid de nye forfærdelige Lava-Strækninger i Skaptefields-Syssel ikke maatte udkræve. Den bekiendte Sicilianske Skribent Massa beretter: at han i Catania haver paa mange Steder fundet Lavaen heed, endog 8te

Aar

Aar efter Ætnas store Opsprudning 1659. Det nye Bierg, som ved Ildsprudningen 1766, opkom i Ætnas middelste Egn, eller Zonâ temperatâ, kaagede endnu indvendig 1770, eller 4 Aar efter, med stærk Knagen, og uddampede bestandig en meget tyk Reg; ja! den da udstudte Lava beholdte endog en stærk Heede 1770, hvor den var dyb, og fornemmelig hvor den havde opfyldt forekommende store Huuler, af omtrent 200 Fods Dybde *). Men var Heeden her saa stærk efter 4 Aars Forløb, hvor Lavaen dog ikke var over 200 Fod tyk eller dyb, hvor er det da at undre, at de nye Lava-Strækninger i Island, som i de opfyldte Aae-Render ere til visse to eller tree gange dybere, allene efter eet Aars Forløb, kunde endda være saa heede.

Dette kan da være nok til Beviis paa at Lavaens vedvarende Heede ikke kan være et afgierende Kiendetegn paa en brændende Ild. Jeg finder

*) See P. Brydones Reise durch Sicilien und Malta. Uebersetz. I Th. 9. Brief. pagg. 144-146.

finder mig endog fuldkommen overbeviist om, at Ilden allerede i Julii Maaned forrige Aar, da jeg reiste i Skaptefields Syssel, var overalt i Lava-Strækningen uddød; thi hvad den Mængde opstigende Røgstøtter angaaer, da anseer jeg disse, egentlig at tale, ikkun for Dunst-Støtter, frembragte ved den Mængde Vand af tilstoppede Floder, som over alt i de hede Lava-Strækninger opløsedes i Dunster. Af den Aarsag toge disse ogsaa altid mærkelig til ved indfaldende Regnveyr, hvilket, tillige med Støtternes egen lyse Farve, der ikke forandredes det mindste ved Omskiftelse af Dag og Nat, røbede deres Herkomst og Oprindelse af Vandet allene. Den Tiid Hr. Kammerherren og jeg den 26de Julii reiste fra Gaarden Skaptárdal til den afbrændte Gaard Skál, oppe til Fields, bleve vi omhyllede af en saa tyk Taage, at vi undertiden neppe kunde see een Favn fra os. Taagen var noget stinkende, og blev endelig forvandlet til en stærk Skyll-Regn. Men da vi ankom til Skál, erfarede vi: at denne, saavel som den tykke

Taage,

Taage, allene holdt sig oppe til Fields, da der tvertimod paa samme Tiid, var klart og smukt Veyr i Bøigden, samt at en da blæsende sydlig Vind, havde adspredet den af de opstigende Dunster dannede Banke i Luften, og ført samme over de Norden for beliggende Fielde, som derved bleve indhyllede i hiin tykke Taage, og endelig overgydede med denne Regn. Dette bestyrker da end ydermeer min Formodning, at den af Lavaen opstigende Røg, ikke var andet end Vand, opløst i Dunster ved den stærke Heede, og kan altsaa ikke ansees for noget afgiørende Beviis paa en i Lavaen endda ulmende Ild.

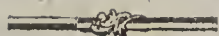
§. 27.

Jeg kommer saaledes til Lavaens egen Beskaffenhed, og de forskiellige Arter af denne, som jeg haver truffet, og maa da først mælde, at dens Farve, der er den samme i lang og kort Afstand fra de forbrændte Strækninger, faldt noget askegraa, dog var den sorte overalt den herskende. Paa mange Steder, hvor Lavaen var jævn, var den størknet ligesaa bølgeformig, som

Om Lavaens Beskaffenhed.

Farven.

 den

den var fremfludt, og der viiste dens Farve sig enten dunkelrød eller og violet, men indvendig faldt den ofte noget meer lyseblaae.

Hvor Lavaen tidlig var størknet, og de seenere Udflod havde derpaa opdynget den til Høje eller Bakker, der havde naturligviis de heede Dunster (da den øverste Skorpe først var bleven fast og afkiølet, imedens Lavaen indvendig endnu var flydende), med Magt banet sig Vey op igiennem denne, hvorved den allevegne var bleven opfyldt med store Rifter, der havde foraarsaget: at en stor Hob løsnede Lava-Stykker vare af sig selv klyngeviis nedfaldne fra saadanne Høje. Paa de faa Steder, hvor Lavaen oven til var jævn og flad, var den dog ligesaa fuld af Rifter, endskiønt ingen løse Steene have kunnet udfalde derfra; den var og saavel her, som paa nogle faa andre Steder, fornemmelig i dybe Huuler, udenpaa besat med etslags fiint Salt-Støv, hvoraf jeg med stor Umage fik samlet noget lidet til en Prøve. Mærkeligt er det, at man paa nogle Steder, hvor Lavaen var jævn og flad,

saae

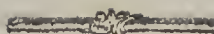
saae i Risterne hist og her, ligesom forgyldte Svovel-Aarer; Jeg forsøgte adskillige Gange med en Muurhammer at udbrække nogle Stykker deraf, og huggede, ved den Leilighed, Huller paa en Deel skiulte Huuler, som indvendig viiste en Blanding af mangeslags Farver. Især lagde jeg Mærke til, at der fra den øverste Deel eller Hvelvingen over saadanne Huuler, nedhængde allevegne en Mængde smaa spidse Tapper af en svovelguul og dunkelrød Farve, men at derimod Grunden af Hvelvingerne var ligesom skatteret med adskillige Slags saavel lyse, som mørke, blaa og guule Farver, og endelig: at Spidserne af hine nedhængende Tapper forestillede endeel under Neddryppningen størknede røde Draaber, der, uagtet Tappernes Smalhed, kunde udholde endog et stærkt Slag af Hammeren, uden at gaae i Stykker. Bunden af Huulerne var for det meste guul og grøn, dog paa meget enkelte Steder tillige noget blandet med rødt; og af dette sidste Slags Lava traf jeg i Bunden af en Huule oppe til Fields, paa et overmaade rart og

for den behagelige Fordeeling af mangeslags røde, grønne og guule Farver, særdeles deiligt Stykke, hvilket her findes aftegnet Tab. II. Fig. 2. og illumineret med dets naturlige Farver, ligesom Fig. 1. ogsaa skal forestille et andet Stykke udtaget af een af de forbrændte Huulers Hvelvinger, eller den overalt forekommende og almindelige sorte Lava, saaledes som den viser sig indvendig; thi uden paa seer den meest ud, som Fig. 4., uden hvad Farven paa sine Steder kan falde meer blaaeagtig, rød- og violet-blandet. Det forstaaer sig selv, at der findes forskiellige Forandringer af begge Slags, men deres Grundvæsen bliver dog meestendeels det selvsamme. Fig. 3. er en Tegning af et lidet udkastet Stykke, der blev fundet i Nærheden af Lava-Strækningen ved Blæng. Fig. 4 skal forestille en af de fra Vulcanen udkastede, og derefter over Fliótshverfet, saavelsom den østlige Deel af Skoumanna Afrett, nedfaldne sorte Steenskiver, der indvendig glindsede som Steenkull, og ellers overalt vare besprængte med smaa hvide og klare

Prikker

Prikker af Svovelkiis, og Fig. 5. viser et lidet Stykke Pimpesteen, som jeg tog oppe paa Fieldene. Ellers fandt jeg ingen store Stykker af denne Art; thi de fleste Pimpesteene (hvis Farve faldt meget bruunagtig) vare ikke større, end Hasselnødder, men i øvrigt meget fine og lette, og, saavidt jeg kan skiønne, af lige Beskaffenhed med dem, som Guldsmeddene almindelig bruge. Til disse 5. Slags Lava- og Steenarter, der ere udfludte og udkastede fra Vulcanen, maae alle de øvrige, som jeg har kunnet overkomme, henføres, da de ikke kunne ansees for at være væsentlig forskiellige fra de Arter, som her sees afbildede med deres naturlige Farver. Underretningen om disse forbrændte Materiers egenlige Bestanddeele, skylder jeg allene vor saa fordeelagtig bekiendte Hr. Apotheker Myhlensteth, der haver havt den Godhed at anstille nøjagtige chymiske Forsøg, saavel med adskillige Lava-Arter, samt det forhen beskrevne hvidagtige Salt-Støv, som med andre fra Vulcanen udkastede Materier, og iblandt disse ogsaa med hine graa

haaragtige Trævler, om hvilke jeg her maa tilføje den Anmærkning: At samme vel fandtes overalt i Nærheden af Ilden, men dog fornemmelig paa jævne Sandgrunde, og især i betydelig Mængde paa den vidtløftige Sandstrækning Skeidaråsand Østen for Nupsvandene og Fliótshverfet, deels jævnt udstrøede, eller og filtede og viklede i hinanden, deels ogsaa sammendrevne af Vinden i Form af smaa og store Krandse eller Ringe af lysegraa Farve, og Trævlerne selv, der vare meget korte og stumpede, saae ud som de allerfiineste Haar. Udfaldet af Hr. Myhlensteths Forsøg er ellers følgende:

No. I. "(Fig. 1.) ligner Skum af smæltet
"Jern. Da 4 Lod heraf vare pulveri-
"serede, lode sig deraf med Magneten ud-
"søge 2 Lod Jern, som viiste sig deriblandt
"under Forstørrelses-Glasset, i tynde
"smaae Blade, ved hvilke endnu hængde
"nogen Lava. Disse 4 Lod bleve til
"Hobe infunderede med lige saa megen
"Vitriol-Olie, digererede dermed, og

"under

" under Digestionen fortyndede med 8
" Dele Vand. Vitriolsyren opløste kien-
" delig Jernet, og da Opløsningen syntes
" at høre op, blev Solutionen fraskilt,
" hvilken gav, med Blod-Luud, en me-
" get smuk Berliner-Blaa. Det tilba-
" geblevne og af Vitriol-Syren uopløste,
" blev nøiagtig tørret, og befandtes at
" have tabt 3 Qvint. af sin Vægt. Det
" lod sig heller ikke trække af Magneten.
" Et andet Stykke af samme No., som
" vejede 2 Lod, blev paa lige Maade be-
" handlet, men deraf kunde Magneten
" kuns udtrække 1 ½ Qvintin, og Vitriol-
" Syren havde ikkun opløst 24 Gran
" deraf.

No. II. "(Fig. 2.) En sammensmæltet Massa,
" udvendig skatteret med røde og grønne
" Farver, bestoed af Svovelkiis, sam-
" menblandet med Jern, Kobber, Sand
" og andre Jordarter, og som holdt noget
" lidet Saltsyre. Naar et Stykke deraf

" glødes i en maadelig Kull-Ild, giver
" det Flammen en meget smuk blaa Farve.
" 10 Qvintin deraf bleve glødede i Ilden,
" pulveriserede og infunderede med ligesaa
" meget Vitriol-Olie, digererede og un-
" der Digestionen fortyndede med 8 Deele
" Vand. Efter nogle Timers Digestion
" blev Solutionen frasîlt, hvilken gav et
" Stykke poleret Jern en smuk Kobber-
" Farve. Til denne Solution blev sat
" saa meget Jern, som det kunde opløse,
" for at fælde Kobberet, som, da det der-
" efter blev sammensmæltet, vejede 15
" Gran. Dette Kobber lod sig got hamre,
" og gav med Salmiac-Spiritus, en
" meget smuk blaa Farve. Det af Vi-
" triol-Syren uopløste Bundfald blev
" igien infunderet med halvt saa megen
" Vitriol-Syre, og behandlet som første
" gang. Solutionen blev derpaa præci-
" piteret med Blod-Lund, og gav 1 Qvin-
" tin Berliner-Blaa. Det endnu tilba-

" geblevne

" geblevne Bundfald vejede, da det var
" tørt, 8 Qvintin, altsaa havde Syren
" deraf opløst 1 Qvintin og 45 Gran Jern
" og 15 Gran Kobber. De tilbage-
" blevne 8 Qvintin gave, da de bleve
" smæltede med Borax, et reent sort Glas
" uden Regulus.

No. III. "(Fig. 3.) En hvid calcineret Jord-
" art veiede 2 Lod, og havde en sammen-
" trækkende Smag paa Tungen. Med
" kaagende Vand blev deraf udtrukket ½
" Qvintin Kobber-Vitriol.

No. IV. "(Fig. 4.) Saae ud, som almin-
" delig Lava, og bestod, saavidt kunde
" erfares, af Svovelkiis blandet med Jern,
" lidet Kobber og forskiellige sammensmæl-
" tede Jordarter. De mineralske Syrer
" yttrede ingen Virkning paa denne Lava,
" og da den blev pulveriseret, uddrog Mag-
" neten kuns saare lidet Jern deraf. Fire
" smaae Stykker, som vejede 3½ Qvint.
" og syntes meer lette og brækkelige, end

" de øvrige, samt aldeles frie for hvide
" Prikker, bleve sammensmæltede med
" Borax, og gave et Korn af Kobber, som
" vejede 3 $\frac{1}{2}$ Gran. Et halvt Pund af
" denne heele Lava blev pulveriseret og
" smæltet paa behørig Maade, men gav
" kun 3 Gran Kobber.

No. V. "(Fig. 5.) var et Stykke almindelig
" hvid Pimpesteen. „

" Af det hvidagtige Pulver, hvormed La-
" vaens Huuler indvendig vare besatte, fik
" jeg en liden Prøve, der vejede 1 $\frac{1}{2}$ Qvin-
" tin. Det havde en saltagtig Smag,
" og gav ved Crystallisation et ordentligt
" Glauber-Salt, som vejede $\frac{2}{3}$ Qvintin
" og 10 Gran Kiøkken-Salt. „

" De graa haaragtige Trævler ere befundne
" at være af samme Natur, som No. 1 og 4,
" og ere formodentlig af disse Materier
" danuede i saadanne fiine Trævler. I
" det de ere blevne udkastede af Vulcanen,
" ere de trukne meget tynde, og formedelst
" deres

" deres Lethed afbrækkede, da de ved Vin-
" den formodentlig ere blevne fortdrevne, og
" nedkastede paa Markerne. 24 Gran
" af disse Trævler smæltede ved en maa-
" delig Ild, til et sort Glas. " *)

Fastheden angaaende, da blev der fortaalt, at den udbrændte Lava havde i forrige Efteraar, hvor den da allerede var bleven saavidt afkiølet, at den kunde holdes i Haanden, været saa skiør, at den let kunde, ved at krystes, smulnes til Aske; nu derimod var den bleven langt fastere, saa at jeg paa de fleste Steder ikke uden stor Besværlighed, kunde med Bergboeren arbeide igiennem den. Ikke desmindre var den endnu meget usikker og farlig, samt overalt vanskelig at gaae paa. Vanskelig var den, og vil længe fremdeles blive formedelst de skarpe Braadder og Spidser, Fastheden.

*) Hr. Professor Wilke i Stockholm haver faaet en liden Prøve af disse i Island udkastede haaragtige Trævler, og derom givet en ligesaadan Forklaring, som findes indrykket i Dr. L. Crells Chemische Annalen 1784. II. B. 10 St. S. 328. St.

Spidser, med hvilke dens Overflade over alt er besat, og som man neppe kan taale at betræde med tynde islandske Skoe af raat Læder, ligesom de tykke og haardsaalede blive strax med eet igiennemstukne deraf. Farlig og usikker var den, anseet at de indvendige heede Dunster have, forinden Lavaen blev fuldkommen størknet og afkiølet, opblæst og udvidet denne, og frembragt de deri fast overalt forekommende skiulte Huuler, hvis øverste Hvelvinger, ligesom Lavaen selv overhoved, endda neppe vare sikkre eller faste nok til at kunne bære et Menneskes Tyngde.

At Bunden i disse forbrændte Huuler skyldes sin farvede Anseelse de i den overliggende Lava smæltede og neddryppede Svovel- Jern- og andre Kiisarter, indsees lettelig uden min Erindring, som og, at de af Huulernes Hvelvinger nedhængende smaa Tapper ikke ere andet, end en forhen smæltet, meer eller mindre Kiisblandet, og under Neddrypningen igien størknet Lava.

§. 28.

§. 28.

Tilforn (§. 17) er anmeldt, at den stærke Heede i Lavaen hindrede meget de med Berg- og Jord-Boerene oppe paa Fieldene anstillede Undersøgninger; det samme er og ofte hændet i Bøigden, saa jeg frygtede meget, at Heeden skulde giøre Instrumenterne ubrugbare, og kunde altsaa, ikkun hvor Heeden var mindre, og meer tempereret, anstille nogle retskafne Forsøg med samme. De Vanskeligheder, som ere mødte derved, kan man neppe fuldkommen forestille sig. At arbeide igiennem den haarde, heede og ujævne Lava, og, under Instrumenternes idelige Omdrejelse, at træde paa dennes skarpe og spidse Braadder, var vißelig et meget besværligt Arbeide. Ellers erfarede jeg, ved denne Undersøgning, at Lavaen laae paa mange Steder ikke over 6 til 8 Fod dybt i Jorden, paa andre 10 Fod; men derimod paa nogle langt dybere, dog, saavidt jeg troer, ikkun der, hvor den havde truffet paa en Dal eller Lavhed, saasom de her forekommende Arter af Lava vare de selvsamme

Forsøg med Berg- og Jord-Boerene.

dybt

dybt neder i den forbrændte Strækning, som højer oppe ved Dagen. Saa vel under, som tæt uden for Lavaen fandtes enten Sand eller Muldjord af selv samme Beskaffenhed, som den, der allevegne findes i denne Egn langt borte fra Ilden, saasom i Moeser eller Sandhavre-Pladse o. d. Derimod kunde jeg ingensteds her treffe noget Slags Kiis-Arter. Jord- og Bergboerene tiende saaledes til at udforske Grunden under og omkring Lavaen, samt dennes Dybde og indvortes Beskaffenhed, ja endog til at bestyrke min forlængst (§. 15) yttrede Meening, at den opkomne Ild haver været en Ildsprudning, og ikke Jordbrand.

Lavaens Høide. Den Høide, til hvilken Lavaen er opdynget paa den flade Mark, er paa mange Steder meget betydelig, fornemmelig uden for Skálarfiall, hvor den haver stødt an paa de fra Fieldets Sydside udstaaende Humpler; dog skulde jeg troe, at naar man ansætter dens største Højde oven paa Markerne til 100 Fod, og altsaa ikke

fuldt

fuldt til $\frac{3}{4}$ af den angivne *), sættes denne endog for høit, da den overhoved paa den flade Mark ikkun er 20 til 30 Fod høi.

§. 29.

Det er allerede anmærket paa sit Sted, at der, strax efter Ildens første Udbrud, faldt en Mængde Aske, Sand og Svovelstøv over de nærliggende Herreder, fornemmelig Siden og Fliótshverfet. Derimod holdt en i lang Tiid blæsende vestlig Vind Sandbanken fra Skaptártungen og over til de førstnævnte Egne; og da den nedfaldne store Mængde af gloende Sand havde bortsvedet alt Græs af Markerne i Fliótshverfet, saa at der ikke meer kunde sees nogen Redning for Kreaturene, saa toge Beboerne Flugten fra alle Gaarde i dette Herred, undtagen den østligste, nemlig: Nupstad, som tillige med den forladte Naboegaard Raudaberg blev ubeskadiget af den heede Aske. Det er upaatvivleligt: Veyrliget fra 1te Junii 1783.

at

*) See Holm om Jordbranden ɪc. S. 19. som sætter Lavaens Høide til 70 Favne eller 420 Fod.

at om det maatte behage Forsynet at give bedre Aaringer i Jisland, end de nærværende, saa vilde saavel Præstegaarden Kálfafell, med dens Huusmandsplads Kálfafellskot, som Gaardene Núpar, Mariubacki og Hvoll, om nogle faa Aar komme i deres forrige Stand igien; og da de ellers ere blevne uskadte af Lavaen selv, saa kunde man efter den Tid ansætte de beskadigede Gaardes Antal i Steden for 29 (§. 20) til 25 og med de ødelagte i alt til 33. Det er begribeligt, at ligesom Luften er bleven meer og meer opfyldt med Aske, Sand og Svovelstøv, samt den fra de forbrændte Strækninger opstigende Røg og Vanddunster, saa er den og bleven alt meer og meer ubehagelig, stinkende, usund, ja! utaalelig, især for brystsyge Mennesker, hvilke i den Tid neppe kunde trække Aanden; og som Luften var blandet med saa mange Slags fremmede Deele, der tildeels opslugede Solens Lys og Varme, saa haver den og medført, endog i den højeste Sommers Tid, en giennemtrængende og unaturlig Kulde, ja! endog givet stærk Snee,

som

som faldt i stor Mængde den 11te og 21de Junii, men tøede dog strax op igien.

Fast alle nye Udbrude eller Udflod fra Ildsprudningsstedet vare ledsagede af usædvanlig store Hagel, omtrent som Spurve=Æg, der foraarsagede megen Skade og Fordærvelse paa Markerne, ja! havde nær slaget Mennesker og andre Kreature ihiel. Undertiden indfaldt stærk Slagregn til endnu større Ødelæggelse og Skade; thi da denne blandedes med den forhen nedfaldne Mængde Sand og svovlet Aske, bleve Markerne overtrukne med et Slags sort Dynd, ligesom Blæk, der forgiftede Græs og Urter, og giorde Vandet stinkende og udrikkeligt. Endog Regnen selv var blandet med Svovel og Aske, sviede stærkt i Øynene, samt foraarsagede Svimmel i Hovedet og store Smerter hvor den faldt paa det blotte Legeme. Luften blev saa opfyldt med Aske og Røg, at denne betog Solen sin Glands og Skin. Ikkun sielden lod den sig til Syne, og endda ikke uden som en Klump Ild. Røgen bedækkede Landet saaledes heele Uger og Maaneder igien=

 nem,

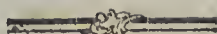
nem, at de Søefarende ikke kunde saae det i Sigte, førend de laae tæt under Kysterne; og oppe til Fields var Taagen saa tyk, at man ofte ikke kunde see ½, ja ofte ikke ¼ Miil fra sig. Om Sommeren 1783 stege Røgstøtterne undertiden saa høit, at man kunde see dem 30 Miile fra Ilden, lige som store Skyebanker i Luften. Den samme Tykning vedholdt og indtil midt i September samme Aar; men efter den Tid blæsede meest nordlige Vinde, der medførde en klarere Luft. Det er ellers mærkeligt: at disse om Sommeren 1783 havde altidført den største Tykning over Landet, i Stedet for at man ellers skulde have formodet: at den fra Landets Syd-Side opstigende Røg maatte derved blive adspredet og drives videre frem ud over Havet. Derimod, omendskjønt de sydlige Vinde drève Røgen fra Ildsprudnings-Stederne længer ind i Landet, medbragte de ikke desmindre klarere Luft og Veyrlig. Aarsagen til dette mærkværdige Phænomenon, har man formodet at være en i Havet Norden for Island, eller maaske paa den

gamle

gamle Østerbeigd af Grønland opkommen Ild, da det er bemærket, at just det tykkeste Mørke er optrukket, og den meeste Aske nedregnet over Landet, med nordlige Vinde. Hvorvidt denne Formodning kan være grundet, eller ikke, maa jeg lade usagt; thi vel seer man noget at være indrykket i de Berlingiske Tidender *) om en i Havet mellem Jisland og Grønland opkommen Ild; men den Fortælning vil dog for det første blive een af dem, der behøve en nærmere Bekræftelse, endskient jeg maa tilstaae, at den ikke er uden al Sandsynlighed; thi naar den med nordlige Vinde over Landet optrukne Røg ikke haver havt sin Oprindelse fra saadant et brændende Sted Norden for, er det ikke let at fatte, hvorfra den da kunde være kommen, med mindre den fra Skaptefields Syssel opstegne Røg, som de sydlige Vinde havde ført langt hen imod Norden, kunde igien være dreven tilbage med de nordlige. Denne Tykning og Stov-Taage

 ved-

*) For Aaret 1783. No. 96. og fleere.

vedholdt i Jisland heele Sommeren 1783 fast hver Dag, men Vinteren derpaa var den meer sielden; dog blev man den endda vaer tre Dage i November, een gang i December; den 13de saavelsom de tre sidste Dage i Januar. 1784, i Februar. to gange, som og i Marts og April, ja endog i sidst afvigte Junii Maaned 1784. At denne samme Tykning ogsaa strax efter i Julii Maaned, da jeg opholdt mig ved Ilden, lod sig daglig til Syne, er vel overflødigt her at anmælde; thi det siger sig jo selv, at saasnart de af Lava-Strækningerne opstigende stærke Damper vare blevne adspredte af Vinden, maatte de nødvendigviis foraarsage denne Taage og Tykning paa de Steder, hvorhen Vinden siden efter drev dem. Ved saadan Tykning, naar den er indfalden, har man undertiden i afvigte Vinter 1784, endog paa langtbortliggende Steder, bemærket, at Sneen ovenpaa haver været besat med meget fiint Aske-Støv; dog haver denne Taage, siden Sommerens Udgang 1783 ikke medført nogen stinkende Luft, naar jeg alleene

und-

undtager et Par Dage sidst i April-Maaned 1784, da man fornam en stærk svovlet Lugt, endog paa Skalholt Bispegaard og flere Steder i Arnesß Syssel. Imedens jeg opholdt mig paa Siden i næstafvigte Julii Maaned, blev Luften altid med nordlige Vinde meget stinkende af Svovel og særdeles ufordragelig, fornemmelig ved Solens Opgang, saa at jeg ofte i mit Telt, ikke uden stor Besværlighed, kunde trække Aanden.

Den Fordærvelse og Skade er ubeskrivelig, som blev tilføjet Markerne ved den stærke Slagregn, der, under Leedsagelse af idelig Lynen og de sværeste Skralde, saa ofte foraarsagede store Forstyrrelser. Ikke nok at have, saa at sige, omvæltet Markerne selv ved store Steenskrede og Jordfald; Græs og Urter bleve ogsaa overtrukne med sort Dynd eller Blanding af de i Mængde nedfaldne haaragtige Trævler, Aske Sand og Svovel-Støv, til Gift for Kreaturene og deraf flydende Ødelæggelse for Beboernes Velfærd. Kreaturenes Fødder, saavelsom Hovedet lige til Øynene, og Munden indvendig, bleve, ved at

de ginge paa Markene, fornemmelig paa Moeser og andre siide Steder, samt ved at de søgde iblandt Græsset, svovelguule overalt, ja endog besatte med Saar og Bylder.

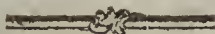
Som Ilden selv, allerede ved Vinterens Begyndelse 1783, havde meget sagtet sig, saa bleve og Slagregn-Bygerne efter denne Tiid meer og meer sieldne, dog indfaldt disse et Par gange i Julii Maaned 1784, da jeg opholdt mig ved Ilden. Den sidste, som traf Hr. Kammerherren og mig paa Reisen i Skaptártúngen den 28de Julii, var især forfærdelig, da den, under stærk og idelig Lynen og Torden fra alle Kanter, syntes snart ikke meer at falde draabeviis, men ligesom i fine Vand-Straaler, saa at vi inden en Fierdendeel-Time bleve aldeles giennemvaade. Endelig kom vi til den da allerede for eet Aar siden forladte Præstegaard Eystriásar (Østre Aase), hvor vi biede i Husene een Tiimes Tiid, indtil denne Regn holdt lidet op, og besaae med det samme Kirken, dog uden at kunne mærke, at den havde taget nogen Skade

ved

ved Jordrystelsen *). Da vi siden reiste over Heederne Norden for dette Sted til Svínedal, saae vi med største Forundring, at store Jisklumper **), der for det meeste bestode af Hagel, vare i denne forfærdelige Regn nedfaldne af Luften hist og her paa Heederne. I nogen Afstand fra de forbrændte Strækninger, saasom i Alptaveret, havde man imidlertid smukt og klart Veyr, saa at denne øsende Regn allene faldt i Nærheden af dem. Jeg finder mig altsaa fuldkommen overbeviist om, at den ikke var andet, end de af den heede Lava opstegne, og til Skyebanker samlede Vand-Dunster, som nu igien nedstyrtedes i Stødeviis, da deres Tyngde endelig fik Overmagt over den underliggende Lufts Elasticitæt. Saaledes kunde vel denne Regn ogsaa bekræfte den Formodning, jeg for længst (§. 26) haver yttret, at nemlig den af Lavaen opstigende Rög

*) See Holms Skrift om Jordbranden S. 21.

**) Af Størrelse omtrent en halv Qvadrat-Fod og 1 til 2 Tommer tykke.

ikke var andet end Vand opløst i Dunster ved den stærke Heede.

§. 30.

Ildsprud-ningens Ind-flydelse paa Fiskerierne.

Ildsprudningen havde og en ikke liden Indflydelse paa Fiskerierne i Aaret 1783, saasom den tykke Røg og Støv-Taage, der idelig omhyllede Landet, ikkun sielden tillod Fiskerne at drage ud paa Søen, eller at kunne treffe de rette Fiskemeed. Sommerfiskeriet standsede derfor meget, og blev ikkun ubetydeligt. I Vester-Skaptefields Syssel havde Ilden saa meget skadeligere Indflydelse paa Forelle-Fangsten i de ferske Søer, som her naturligviis var nedfalden en større Mængde vulcanisk Aske og Gruus, end paa andre Steder i Landet. Dette gav Søerne en usædvanlig blaa, og undertiden noget guulagtig Farve; ja de bleve tilsidst endog saa raadne og stinkende, at en Mængde døde Foreller fandtes opdrevne ved deres Bredder. Derimod tilbragte Skaptaaens Udtørrelse Indbyggerne en stor Nytte i Sommeren 1783; thi en Mængde stor Lax, som, allerede førend Elven udtørredes,

var

var gaaet op i samme, kunde efter denne Tiid, ikke meer komme ned igien, da Renden var paa mange Steder næsten ganske udtørret, uden hvad Vand der kunde staae tilbage hist og her i dens Fordybninger, samt det lidet, som endnu fremflyder af nogle smaae Bække, der falde i samme. Indbyggerne giorde altsaa her en herlig Fangst, da det lave Vand, og de ved hiin gamle Skaptá sammendrevne Sandbanker, holdt Laxen indspærret. Jeg kalder denne Fisk med Fliid Lax, endskiønt jeg veed, at man i Skaptefields Syssel, lige som og Hr. Stud. Holm *), giver den Navn af Foreller. Selv haver jeg ikke faaet den at see, men efter alle de angivne Kiendemærker, kunde den ikke være andet end Laxe; ja Vægten allene synes at være nok til fuldkommen Overbevisning herom; thi den falder her almindelig fra 15 til 30, og de allerstørste omtrent til 40 Pund. Jeg haver endog giort mig Flid for at faae denne Fiskes Beskaffenhed og Udseende udspurgt

*) I Skriftet om Jordbranden S. 63.

spurgt hos Beboerne, men kan deraf ikke fatte andet, en at den jo er af selv samme Art, som den Lax, der almindelig falder i Hvidaaerne ved Skalholt og i Borgerfiorden, samt Grimsaae paa det sidste Sted, og andre fleere. Det er i lang Tid blevet holdt for èn afgiort Sag, at der ikke fandtes Lax paa Østerlandet, og blot af den Aarsag troer jeg, at man ogsaa i Vester-Skaptefields Syssel, haver anseet den i Skaptaaen fangede Lax for Foreller.

Foruden den Hinder og Skade, som Ilden har tilføyet Fiskerierne, haver den ogsaa i Nærheden, bortjaget adskillige Slags Fugle, som før lagde Æg oppe til Fields, og iblandt dem fornemmelig Svanerne. Beboerne vidste meget vel at passe paa den Tiid, naar disse Fugle fældede i August Maaned, og droge da altiid op til Fields, hvor de fangede en Mængde deraf; nu derimod havde den stinkende og qvælende Svovel-Røg fordrevet dem alle, og de faa Æg af Svaner og andre Fugle, man fandt tilbage i de forladte Reeder, vare igiennemtrukne af denne Røg, og uspiselige.

§. 31.

§. 31.

Hvad Indflydelse Ilds-Udbrydelsen haver havt paa Græsvæxten, og de bedrøvelige Følger, som dennes Mislingelse haver trukket efter sig, kunne ikke beskrives med faa Ord. Det er begribeligt: at Græsvæxten i Skaptefields Syssel, hvor Markerne bleve overtrukne med det giftige sorte Dynd, maatte strax ophøre. Men ikke det allene: Endog uden for denne Egn, hvor det vulcaniske Sand og svovlede Aske ikke faldt i betydelig Mængde, er ligeledes Græsvæxten, der over alt tegnede sig ret ypperlig, indtil Ildens Udbrud, efter denne Tiid med eet bleven standset. Indflydelse paa Græsvæxten.

Urterne fortørredes, og bleve saa sprøde, at de smulnedes hen, naar man traadde derpaa. Iblandt disse visnede Soleyen (Ranunculus acris. dan. Smørurt), og Fifilen (Leontodon Taraxacon. dan. Løvetand), allerførst; Eltingen (Eqvisetum fluviatile) holdt sig derimod længst. Den giftige Stevtaage haver ogsaa anstukket Kaal- og Hauge-Urter, og paa nogle Steder med eet standset deres Fremvæxt. Og som den

udbreedede sig over heele Landet, saa foraarsagede den og en almindelig Misvæxt paa Græsset, fornemmelig i Norder-Syssel, hvorfra der blev fortaalt, at nogle Gaarde paa Langenæs havde tilsammen alleene kundet tilvejebringe Foder for een eneste Koe. Det er unægteligt: at Antallet af Horn-Qvæg og Faar, var allerede for Ildens Udbrud meget formindsket, deels ved en Række af haarde Aar, deels og ved de syge Faars nyligen overstandne Udrydning. Dog var det Tab allermeest trykkende for Landet, som naturligviis fulgte af den slette Græsvæxt, da man i Efteraaret 1783, nødtes til at nedslagte, af Mangel paa Föder, meer end den tredie Deel, ja! paa nogle Steder halvparten af det til den Tiid overblevne Hornqvæg og Faar, dog meest af det første.

Insecter iblandt Græsset.

Paa nogle Steder saae man om Sommeren 1783 Markerne at vrimle af smaae vingede og i Island ubekiendte Insecter, der havde en blaa, rød, guul eller brun Farve, og syntes ellers meest at ligne Jordlopper. De vare især til

megen

megen Uleilighed for Høstfolkene, som af Høet bleve i faa Minuter gandske overdækkede med disse forhadte Giester; ja nogle forsikkrede at have fundet, midt i den strænge Vinter, endeel af dem endda levende i Høet, og det som er forunderligst, endog ude paa Markerne, efter et Par Dages indfaldet Tøeveyr.

At Ilden haver havt nogen mærkelig Indflydelse paa Græsvæxten i næstafvigte Sommer 1784, haver jeg saa meget mindre Aarsag til at troe, som hiin, ved den fra Lava-Strækningerne opstigende Røg, foraarsagede Tykning i Luften, ikkun sielden er mærket i sidste Sommer uden for Skaptefields-Syssel. Veyrliget var og fra April-Maaneds Udgang til Enden af Julio meget mildt og varmt, men Græsvæxten ikke desmindre fast over alt særdeeles maadelig, og Markerne paa mange Steder forfrosne, hvide og skaldede, fornemmelig hvor Grunden var jævn og fast. Det derimod overgaaer alt det andet, at Indhøstningen formedelst jævnlig vedholdende Regnveyr, blev saa yderlig mislig, at endog en-

deel

deel af de faa, af forrige Aars Ødelæggelser sparede Kreaturer, have, efter al Formodning, endnu maattet nedslagtes, da man ellers ikke uden Grund havde giort sig det Haab, at der uagtet denne maadelige Græsvæxt, dog kunde blevet indsamlet Foder nok til dem. Dog maa jeg heri giøre en Undtagelse for Siden og Medallandet, samt maaske overhoved for Vester-Skaptefields Syssel; thi som denne, fornemmelig Østen for Myrdalen, haver ikkun saare faa Kreature tilbage, saa tør jeg haabe (hvis ikke vedholdende Regnveyr skulde have ganske standset Høeavlingen sammesteds), at disse faa kunne blive rigelig forsynede med Foder, saasom Græsset her var overalt voxet i største Overflødighed, ja! til en fast utroelig Mængde, saavel i Medallandet, som paa Siden, samt de 2 forladte østligste Gaarde Nupstad og Raudaberg i Fliótshverfet.

At denne usædvanlige Frugtbarhed fornemmelig bør tilskrives den af Vulcanen udkastede og over disse Bøigder nedfaldne Aske, synes jeg

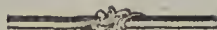
at

at have saa meget større Aarsag til at troe, som man billig har anseet den vulcaniske Aske, for den eeneste Aarsag til de store og frodige Skoves Frugtbarhed omkring Ætna *) og som det ogsaa før er blevet anmærket i Jisland **), at en ypperlig Græsvæxt gierne er fulgt paa Heklas Opsprudninger. Aarsagen til Græsvæxtens Mislingelse over alt i Landet uden for Vester-Skaptefields-Syssel bør altsaa, efter mine Tanker, allene tilskrives næstafvigte grusomme Vinters forfærdelig strænge Kulde og Frost ***), hvorved Jorden blev giennemfrossen indtil 2 til 3 Alnes Dybde, og var endda tidlig i Julii-Maaned ikke igien optøet, hvilket jeg erfarede ved de med Jord-

*) See P. Brydones Reise durch Sicilien und Malta. Uebersetz. I Th. 9. Brief. S. 89-93.

**) See Hr. Bisko H. Finsens Efterretning om Tildragelserne ved Bierget Hekla 1766. S. 38.

***) Man haver i Jisland om Vinteren 1784 ofte havt 10 til 20 Graders Frost efter Reaumeurs Scala, og paa Skalholt haver Hr. Biskop Finsen eengang anmærket 21 Graders Kulde paa sit Reaum. Thermom. og denne Vinterens usædvanlige Strænghed holdt ved til April Maaneds Udgang.

Jordbøeren anstillede Forsøg, saavel nær ved Ilden, som paa andre Steder. I Vester-Skaptefields-Syssel haver denne strænge Vinter ikke havt saa skadelig Indflydelse paa Græsvæxten, da den fra Vulcanen udkastede Aske haver her tient Jorden baade til Skiul og Giødning.

Det Tab, som dette Syssel haver lidt paa det vilde Korn, eller de Sand-Havre-Pladse, som Ilden haver opbrændt, er saa meget føleligere, som denne nyttige Plante var en meget vigtig Artikel i Indbyggernes Huusholdning; ja! det Meel, som blev malet deraf, var endnu fiinere og meer nærende, end det, der indføres ved Handelen *). De brugte det derfor til Fladbrød, Grød og meere; og endskiønt dette Korns Indsamling, Tørring og øvrige i denne Egn brugelige ufuldkomne Behandling, medtog en lang Tid og megen Umage, giorde det dog stor Nytte i

Huus-

*) See E. Olavsens og B. Poulsens Reise igiennem Iisland. 2. Deels §. 813.

Huusholdningen, saa at endeel Familier kiøbte lidet eller intet af Kornvarer fra Handelsstæderne, og have derved undgaaet et anseeligt Udlæg i Penge, samt lange og besværlige Førseler. Men uagtet Ilden haver oversvømmet endeel Sand-havre-Pladse, der tilhørde visse enkelte Gaarde, og iblandt dem nogle af de afbrændte, saa er dog en god Deel deraf endnu i Behold, som allerede ved Slutningen af Julii Maaned forrige Aar, da jeg reiste fra Siden til Medallandet, tegnede sig ret ypperlig. Det er og før blevet bemærket i Island, at den vulcaniske Aske altid haver tient til den beste Giødske for Sandhavren.

I Vester-Skaptefields-Syssel, fornemmelig paa Siden, var Hvannarót (Roden af Angelica archangelica), samt Holltarót eller Hardasæ (Roden af Cucubalus acaulis), og Gelldingarót (Roden af Statice armeria) desuden kommen i Brug, som en almindelig Føde for Indvaanerne, allerhelst om Foraaret, eller i haarde Aar. De vidste endog at forvare deres om Efteraaret indsamlede Forraad af Angelik-

Rødder Vinteren over, enten ved at nedgrave dem i Jorden, hvor Frosten ikke kunde trænge sig dertil, eller lægge dem ned i tør Sand eller Avner, og efterhaanden at optage dem igien, naar de skulde bruges, da de bleve skrællede og spiste med Smør til. De øvrige af forbemelte Rødder grov man helst op om Foraaret, og spiste dem enten raa eller kogte i Vand med lidet Smør. Om Sommeren blev og endeel af Lichen Islandicus (isl. Fiallagrøs) indsamlet paa Fieldene til Vinter-Forraad, men strax efter Ildens Udbrydelse i Aaret 1783 blev denne, i Huusholdningen saa nyttige Urt, tillige med de øvrige ovenmældte Rødder, der voxede i stor Mængde i Síoumanna-Afrett, begravne under en uhyre Mængde af vulcanisk Aske og Gruus, ja! man hører endog almindelige Klager fra alle Landets Kanter, at denne for Landmanden saa dyrebare Lichen, endnu ikke vil ret frem igien.

§. 32.

Indflydelse paa Kreaturene.

Af Græsvæxtens Mislingelse og endnu meer af alle Urters Forgiftelse, maatte nødvendig

dig flyde en stor Ødelæggelse blandt Kreaturene. I Vester-Skaptefields-Syssel, hvor Markerne bleve overalt overtrukne med det sorte Dynd, eller den ved Skylregnen sammenblandede giftige Aske, Sand og Svovelstøv; hvor de nedfaldne gloende Steene og Aske havde bortsvedet alt Græs af Jorden; hvor en stinkende og qvælende Røg, Uveyr, idelig Lynen, Torden og Dundren i Luften, svære underjordiske Knalde og heftige Jordrystelser, hvor en forfærdelig Ildflod af frembrusende gloende Lava; kort! hvor fast alle de skrækkeligste Omvæltelser i Naturen havde ligesom samlet sig i eet, der maatte Kreaturene naturligviis løbe omkring paa Markerne ligesom rasende; og da de ingensteds kunde finde Tilflugt eller Føde, og intet see, uden Forskrækkelser fra alle Kanter, hvad Under da, at de endog have kastet sig i Ilden selv. Køerne maatte ofte fodres paa Stald, men Faar og Heste bleve adspredte, saa at neppe Halvparten af de første kunde igien blive funden og samlet; og endskiønt disse efter den milde Vinter og yndige Foraar

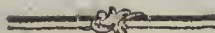

1783 havde været vel ved Magt, styrtede de dog i Hobetal en 8 til 14 Dage efter, af Inflammation og hidsig Sygdom, foraarsaget af den forgiftige Føde.

Man har i Skaptefields Syssel lagt Mærke til, at Faarene, som ellers i Island almindelig søge imod Vinden, vendte sig altid fra denne, efter at Ilden var udbrudt, formodentlig af den Aarsag, at de ikke have kunnet udstaae den stinkende Svovel-Lugt, som Vinden haver medført; og da Kulden var, i nogen Afstand fra Ilden selv, meget igiennemtrængende og unaturlig (§. 29), saa have de og immer søgt hen til Ilden, og ere ved den Leilighed pludselig overfaldne og opbrændte af de fremrullende Lava-Strømme; ja! man har endog paa fine Steder, ved at anvende al muelig Umage, ikke kunnet holde dem derfra. Med Køer og Heste gik det ikke meget bedre i denne Egn; thi endskiønt de ikke styrtede, strax, ligesom Faarene, saa bleve de dog meget udmavrede, og Køerne gave i den beste Sommers Tid saa godt som ingen Melk. Det samme

er endog skeet uden for Vester = Skaptefields-Syssel, og fast over heele Landet.

Videre er paa mange Steder i Jisland om Sommeren 1783 bemærket, at Faarene, saa at sige, tvert imod deres Natur, og den Erfaring man ellers har der i Landet, have skyet tørre og høje Steder, ja endog de græsrigeste Heeder og Overdreve, og naar de bleve drevne op til Fields, have de, efterat have nogen Tid overlugtet Jorden, og søgt iblandt Græsset, uden at nyde noget deraf, strax vendt tilbage og holdt sig til Moeser og side Steder. Aarsagen hertil troer jeg at være den Aske og Svovelstøv, hvormed Græsset paa høje og tørre Steder haver været besat, fremfor hint paa de side, da Asken og Sandet havet tildeels maattet synke ned i Vandet paa disse sidste, og Græsset desuden, ved indfaldet Regnveyr, er blevet der paa nye meget meer reenset, og ligesom forfrisket. Man kunde maaskee indvende, at Regnen ogsaa maatte have havt den samme velgiørende Indflydelse paa de højere Steder; men derved er at agte, at Græs og Urter paa Heeder

og Overdreve, og fornemmelig de, som Faarene egentlig søge, faldt der i Almindelighed ikkun smaa, og voxe ikke høit. Naar da en øsende Regn faldt oven paa den her opdyngede Aske og Svovelstøv, blev denne forvandlet til etslags Dynd, som ikke kunde synke saa dybt i den tørre og faste Grund, at jo det korte Græs og Urter maatte tillige blive overtrukne dermed. I Myrene derimod sank Dyndet ned i den vandriige Grund, og da Græsset sædvanlig voxer der temmelig højt, saa haver denne Askeblanding allene kunnet hænge ved dets nederste Deele, hvorimod den øverste er bleven nogenledes fri. Dette meener jeg da være Aarsagen til, at Faarene om Sommeren 1783 altid have søgt hen til siide Steder; maaskee og, at de der havde villet søge Skiul for den giennemtrængende Kulde og jævnlige Uveyr, som oppe til Fields var meget meer herskende, end neder i Bøigden.

Da Græsvæxten og Indhøstningen 1783 blev saa overhaands ringe (§. 31), nødtes Folk overalt, ved Sommerens Udgang til at nedslagte

en Mængde Kreature, hvilke da befandtes saa mavre og usle, at 3 til 4 Aar gamle Beeder, fra de skienneste Græsgange, gave neppe højere end 1, 2 til 4 Pund Tallig, i Stedet for de sædvanlige 10 til 20 Pd., og mange, som og Hornqvæget, aldeles ingen.

Saasnart det gik lidet ud paa Vinteren, mærkede man, at Høet var slet, ja udueligt, og at Kreaturene, som immer bleve meer og meer udmavrede, kunde ikke nøjes med hint gamle og overalt brugelige Maal. Man gav dem da en tredie Deel meere Høe, end sædvanlig, og alligevel kunde de dog ikke trives. Imidlertid gik Høet op, og Folk bleve nødte til, endda midt om Vinteren at slagte endeel Kreature, for at dog nogle kunde blive i Behold; men endogsaa dette mislykkedes paa mange Steder.

Allerede i Efteraaret 1783, da Faarene bleve samlede fra Fieldene, fandt man nogle af dem befængte med en ubekiendt Sygdom. De kunde hverken staae eller gaae, Tænderne vare løse, saa at de ikke meer kunde tygge; Kindbak-

kene besatte med Knuder, og Leedene forknyttede. Henimod Julen begyndte denne Sygdom endnu stærker at yttre sig, endog paa staldfodrede Faar, saavelsom paa Hornqvæget, og disse maatte da nødvendig nedslagtes, da ingen Redning var meer til overs; dog styrtede en heel Deel længe før man havde formodet, da Sygen (som dog ikke var smitsom), ofte havde endnu stærker angrebet de indvortes, end de udvortes Deele. Saaledes fandt man undertiden Hiertet, Leveren, Lungen og Nyrene i disse elændige Skabninger overalt besatte med nogle Hundrede Bylder, og undertiden stærk opsvulnede, eller og fortærede og udhuulede, samt det eene af Nyrene meget opblæst, det andet derimod meget sammenkrympet. Kiævebenene vare giennemædte, ligesom de kunde været overskaarne; Ribbenene forknyttede, og det som var forunderligt, ofte i en saa lige Linie paa begge Sider, som den kunde været trukken efter en Linial. Beenene opløsedes ligesom til Bryske, og de haardeste Knokler bleve ved Kogningen endogsaa sprøde, at de med blotte Hæn-

der

der kunde plukkes ganske fra hverandre; og naar de anstukne Indvolde bleve kogte, smulnedes de saaledes af sig selv, at de uden Møje kunde gnides til Pulver eller Støv imellem Fingrene. Til alt dette haver jeg selv været et øyensynligt Vidne; thi da vi midt i April Maaned 1784 ankomme til Jisland, var denne Ødelæggelse endnu i sit fulde Løb; og jeg tør sikkert sige: at den største Mængde Kreature styrtede endog efter denne Tid.

Dette maa da være nok, angaaende Sygdommen iblandt Køer og Faar, dog med den Anmærkning: at den i Almindelighed haver langt meere raset blandt Faarene, end Hornqvæget, samt at der gives visse enkelte Sysseler, og deriblandt begge Muhle- og Rangervalle-Sysseler, foruden andre Steder paa Vesterlandet, hvor den ikke synderlig skal være bleven mærket iblandt dette sidste.

Efter Beretning haver den og yttret sig noget i Guldbringe- og Kiose-Sysseler, samt hist og her paa Vesterlandet, men allermest haver

den dog raset i Skaptefields-Arness-Borgefiords-Myre- og Hnappedals-Sysseler, samt over alt paa Nordlandet. Fra Østerlandet derimod haves ingen Efterretninger om denne Sygdom. Den haver og meest angrebet Lam og unge Faar; dog ere fuldvoxne og gamle i sidstbemældte Sysseler, som og paa Nordlandet, ikke heller blevne gandske forskaanede derfor. At denne saa ødelæggende Syge ogsaa haver angrebet Hestene, derpaa haver jeg selv faaet et fuldkomment og overtydende Beviis, i nogle befængte Heste fra Skaptefields-Syssel, som jeg fik at see paa min Reise til Ilden. Sygdommen viiste her alle de samme udvortes Tilfælde, som paa det øvrige Qvæg, dette allene undtaget, at Tænderne i de Heste, jeg saae, endda ikke vare løse. Jeg faldt ellers i den største Forundring over, at see et i lige Grad ynkeligt, som levende Beviis paa, hvor yderlig Sygen havde udtæret disse arme Kreature, og især een af dem; ja! det var mig endog ubegribeligt, hvorledes et saa uselt Dyr endda kunde have Kræfter til at staae, end

ſige at gaae paa Jorden, og dog var dets da flygtende Eyer, detuagtet nødt til, at lægge det en Byrde paa.

Endſkiønt man ikke juſt haver kunnet ſee tydelige udvortes Mærker til denne Sygdom blandt Heſtene uden for Skaptefields-Syſſel, haver den dog ligeſaavel været, om ikke den eeneſte, ſaa dog en medvirkende Aarſag til diſſes almindelige Ødelæggelſe, ligeſom til Qvægets; thi mange ere pludſelig ſtyrtede paa Stald fra overflødigt Hoe, andre ude paa Markerne, ligeſaa fra overflødigt Græs, hvor Iis eller Snee aldrig have betaget dem dette, ſaa at man, ikke uden billig Forundring, ofte haver ſeet, at Heſtene ere ſtyrtede af Sult og Maverhed, endog paa de græsrigeſte Marker, og have heller, til ſaa meget ſtørre Skade og Forgift for dem, ædt Meddinger, Tømmer af Huuſe, Haarene af hinanden, og hvad de ellers have kundet overkomme, end at de ſkulde nyde det paa Markerne tilbageblevne Græs, af forrige Aars Grøde. Dette ſaa ſandfærdige, ſom mageløſe Exempel ſy-

nes allerede nok, til at kunne overbevise om Usundheden og Skadeligheden af Jordens Afgrøde 1783, og med det samme, om den meget fordærvelige Indflydelse, denne igien haver havt paa Kreaturene; ja! jeg er forvisset om, at de indvortes Deele ere lige saa vel blevne anstukne af Sygen hos Hestene, som hos Qvæget, endskiøndt dette ikke er blevet undersøgt. Men et ganske uomstødeligt Beviis, frem for alt andet, maae det være, at de faa blandt Indbyggerne, som havde noget Forraad af gammelt Høe fra Aaret 1782, have beholdt alle de dermed fodrede Kreature friske og sunde, da derimod de fleste af hine, der have nydt det nye Høe fra 1783, endog paa een og samme Gaard ere styrtede. Nogle have derfor blandet gammelt Høe med nyt, og da er denne Syge iblandt Kreaturene enten ikke mærket, eller dog i det mindste i en langt ringere Grad. Andre have beholdt deres Kreature friske og sunde, saalænge de kunde fodres med gammelt Høe, men siden haver Sygen først yttret sig med det nye.

Ende-

Endelig vil jeg anmærke, at nogle af de syge Kreature ere i næstafvigte Sommer komne til Rette igien, efter at have nydt nyt Græs og friske Urter.

Vel kunde det blive anseet for modsigende, om jeg her vilde paastaae, at denne heele Ødelæggelse paa Kreaturene var allene at ansee som en Virkning af den udbrudte Ild, da jeg haver berettet, at der i visse Sysseler ikke haver yttret sig nogen særdeles Sygdom paa samme. Dog skulde jeg formeene, at Ilden haver giort det meste dertil, saavidt den unægtelig haver været Aarsag til den usunde Luft, og jævnlige Uveyr, samt deraf flydte Mislingelse af Græsvexten og Høeavlingen 1783.

Kreaturene vare allerede ved Sommerens Udgang samme Aar usædvanlig udmavrede, og følgelig ikke i Stand til at gaae den uden Lige strænge Vinter imøde. Indbyggerne havde ikke nær det fornødne Forraad af Hoe til Kreaturenes Ophold, allermindst havde de formodet dets siden befundne Udueligheds, Usundhed og Giftighed.

Ikke

Ikke desmindre er det dog fatteligt: at Vinterens overmaade Strænghed haver bidraget meget til denne Ødelæggelse, omendskiønt Ilden selv middelbar haver giort det allermeste.

Hvor stor den Svækkelse er, som Jisland haver lidt allene ved Kreaturenes Tab, kan endnu ikke bestemmes, da ingen fuldstændige Efterretninger haves i det heele, om hvad der er tabt, eller endnu i Behold. Medfølgende Tavle, som er uddragen af de, indtil denne Tiid, til det Kongelige Rente-Kammer indløbne Beretninger og Lister fra vedkommende Sysselmænd, har jeg allene tilføjet som et lidet Beviis paa en Deel af den Ødelæggelse, der haver rammet Kreaturene paa de Steder, hvilke den angaaer, og viser den da, skiønt ikkun summarisk, saavel Antallet af de uddøde og beholdne Heste, Hornqvæg og Faar, som disses Antal før Ødelæggelsen 1783. Hvor ufuldstændig end denne Tavle er, saavidt den ikke strækker sig til det heele Land, og er desuden alt for ubestemt, eller ikke noksom nøyagtig i det Særdeles, før nogen af Landets

Sysseler,

Tavle.

Sysselernes Navne.	Døde 1783 — 1784.			I Behold 1784.			Det forrige Antall 1783.		
	Heste.	Hornqvæg.	Faar.	Heste.	Hornqvæg.	Faar.	Heste.	Hornqvæg.	Faar.
Nordre = Muhle	581	128	8718	383	364	4806	964	492	13524
Søndre = Muhle	479	88	7785						
Øster = Skaptefields (a)	210	27	1813						
Vester = Skaptefields (b)	= =	= =	= =	= =	= =	= =	415	226	3347
Rangervalle	4137	1120	32631						
Kiose	838	386	5000	223	499	1174	1061	885	6174
Borgerfiords	1806	772	11581	432	759	1767	2238	1531	13348
Myhre	1453	795	7020	179	426	751	1632	1221	7771
Hnappedals	345	154	2966	120	174	507	465	328	3473
Snæfieldsness (c)	697	245	3616	339	388	3243	1036	633	6859
Dale (d)	973	370	9068						
Bardestrands (e)	405	147	3268	232	454	2152	637	601	5420
Isefiords (f)	258								
Hunevands	2612	768	11149						
Skagefiords	3225	1127	16018						
Øefiords	1469	674	9314						
Summa:	19488	6801	129947	1908	3064	14400	8448	5917	59916

(a) Det her opgivne Antall af uddøde Heste, Hornqvæg og Faar, skal allene forstaaes om 2 Kirkesogne i dette Syssel, nemlig **Biarnanes** og **Hoffells** Sogne, thi om de øvrige Sogne haves ingen Efterretninger.

(b) Hvad der af Kreaturer er uddødt eller beholdet i **Vester=Skaptefields**=Syssel, har man ikke kunnet udsporge, allene vides: at de afbrændte beskadigede og forladte Gaarde paa **Siden**, samt i **Fliótshverfet**, **Skaptaaetunge** og tildeels **Medalland**, havde før Ilds=Udbrydelsen, en Besætning omtrent til ovenstaaende Antall, og at deraf nu ikkun lidet er i Behold.

(c) Fra **Helgefields** og **Biarnerhavns** Sogne i dette Syssel, haves endnu ingen Efterretninger, om hvad der er uddødt eller i Behold.

(d) 1. Under Antallet af de i **Dale**=Syssel uddøde Faar ere Lammene ikke iberegnede. 2. Er Antallet af de beholdne Creaturer her ikke anført, allene meldes: at der i 2de Tingsogne, nemlig **Staderhols** og **Hvams**, vare endnu i Behold 93 Heste, 151 Køer og 450 Faar.

(e) Fra 5 Kirkesogne i **Bardestrands**=Syssel, nemlig: **Myle**= **Flatøe**= **Otrardals**= **Saudlaugsdals**= og **Saurbæs**, haves ingen Underretninger, om det uddøde eller beholdne.

(f) At der i **Isefiords**=Syssel, ere i 7 Præstegielde styrtede 258 Heste, er den eeneste Efterretning, som endnu haves herom, fra dette Sted.

Syſſeler, ſaaſom den, for at kunne veylede til rigtige Slutninger om Landhuusholdningens nærværende ſande Tilſtand, for derefter at treffe og indrette de til ſammes Iſtandſettelſe meeſt fornødne og tienlige Midler, for ethvert Syſſel iſær, burde have forklaret ſaavel det beholdne, ſom uddøde Antall af Kreaturer over heele Landet, medantegnet Forſkiel paa diſses Alder og Art; ſaa viſer den dog, at ſom Rangaaevalle, Skagefiords og Borgefiords Syſſeler, i Forhold til diſses Størrelſe og Folkemængde, have, iblandt de deri benævnte, noget nær havt det ſtørſte Antal af Heſte, Hornqvæg og Faar, ſaa haver og Ødelæggelſen allermeeſt rammet dem. Omtrent i ſamme Forhold haver den efter Beretning viiſt ſig andre Steder paa Nordlandet, ikke mindſt i Norder-Syſſel, hvis nærværende bedrøvelige Tilſtand ſkal meſtendeels kunne ſættes i Ligning med Veſter-Skaptefields-Syſſel.

§. 33.

At Ildſprudningen ogſaa haver havt en ſtærk Indflydelſe paa Menneſkene, er ſaa meget mindre

Indflydelſe paa Menneſkene.

at undre, som den, ved Ilden foraarsagede, usunde og stinkende Luft, samt fordærvede Vand og Spise, tilligemed den af Kreaturenes Ødelæggelse fludte Mangel og Nød, maatte naturligvis foranledige Sygdomme. Disse have og hist og her yttret sig endog langt borte fra Ilden (for Exemp. i Guldbringe- Borgerfiords- og Myhre-Sysseler, især i det første), ved et Slags, i en høj Grad ondartet, Skiørbug. Dog blev Vester-Skaptefields-Syssel den egentlige Skueplads for dette Slags Sygdomme, saa at der i sex Kirkesogne, nemlig det nu forladte og øde Kalvefells - Sogn, samt Kirkebais - Aase-Búlands-, det forrige Hólmasels- og Thyckebais-Sogne, ere efter Præsternes Beretning omtrent 150 Mennesker bortrykkede, allene fra Nytaar 1784 til Junii Maaneds Udgang næst efter, dog nogle her i beregnede, der ere omkomne af Sult og Elændighed. Denne Sygdom haver ellers mestendeels yttret sig paa samme Maade blandt Menneskene, som iblandt Qvæget, og fornemmelig havt følgende Tilfælde:

Fødder,

Fødder, Laar, Hofter og Arme, tilligemed Hals, og Hoved bleve forskrækkelig hovne og opsvolmede, især over Ankler, Knæer og alle Ledemode, hvilke sidste, som og Ribbenene, tillige bleve forknyttede. En piinagtig Krampe havde saaledes sammentrukket Seenerne, at Menneskene derved finge en meget krumlinet Skikkelse, og den ynkeligste Stilling, ja endog bleve stærk bespændte over Brystet, og bag over Ryggen. Tænderne lesnedes og skiuldes af det hovne og forvoxne Tandkiød, hvoraf tilsidst udfaldt store forraadnede Stykker af sort og undertiden noget blaaagtig Farve. Paa Ganen og Halsen ud- og ind-vendig faldt store ildelugtende Saar, og endelig raadnede Tungen gandske ud af Munden. Denne forfærdelige, endskiønt ikke meget smitsomme Sygdom, hqver om Vinteren og Foraaret 1784 raset fast paa hver Gaard i Nærheden af Ilden; men uden for Vester-Skaptefields-Syssel, haver den ikke yttret sig i nogen hoj Grad, eller med saa gyselige Tilfælde. Mange af Ildens ulykkelige Naboer, som ikke kunde faae no-

gen Hielp eller Lægedom for denne Sygdom, ere sultede ihiel, da de under Sygdommen ingen Mad kunde nyde, om denne end havde været forhaanden. Paa Gaarden Nupstad i Fliótshverfet, som var den eeneste blandt alle de andre, der endnu, indtil næstafvigte Foraar 1784, havde været beboet, skal Sygdommen havde angrebet alle Folk, saa at der tilsidst ikke var een eneste frisk, der kunde passe og opvarte de syge med fornøden Mad og Pleje; ja! der fortælles, at nogle af dem, der døde bort, havde alt henligget en Tid lang i Husene, inden man paa Siden, som det nærmeste Bøigdelav, fik Efterretning om deres Afgang, ved nogle Reisende fra Østerlandet, som toge ind paa Nupstad (der ligger tet ved den alfare Vey), og bleve ved den Leilighed underrettede derom, af de andre syge, som endda vare sammesteds i Live. De Døde begrov man saavel her, som paa Gaarden Horgsland og fleere, paa Stederne selv, da man ikke havde Heste, og ikkun faa friske Folk, der kunde føre Liigene til Kirken. Jeg maae her endnu

lægge

lægge til: at som Jorden om Vinteren og Foraaret 1784 laae meget dybt igiennemfrossen, saa havde de faa overblevne sunde, men af Sult og Mavérhed udmattede Mennesker, ikke Kræfter nok til at arbeide den frosne Jord igiennem, og opkaste fuldkomne Graver til saa mange Liig, som ofte paa engang maatte begraves. Man nedsatte derfor 6, 7, 8 til 10 Liig i een Grav, og denne var ofte ikke dybere, end at det øverste af Kisterne netop kunde blive bedækket med Jord; men at Luften kunde ved denne Begravelses-Maade let blive anstikkende og skadelig for Mennesker, helst i hede Sommerdage, siger sig selv.

Endelig maa jeg anmærke: at Sygdommen fornemmlig haver angrebet dem, der have lidt Sult og Mangel, og allene opholdt Livet ved de af ligesaadan Sygdom styrtede Kreaturer *) (Hestene ikke engang undtagne), samt

 gamle

*) J Skaptefields-Syssel har man forsikkret mig, at Kiød og Melk af de syge Kreature havde en kiendelig ubehagelig Smag, og Melken især en usædvanlig mørkegunl Farve.

gamle kogte Skind og anden saadan usund og ufordøjelig Spise; ja! jeg undseer mig ved at nævne flere i lige Grad væmmelige som gyselige Ting, der kunne noksom vise, hvor den martrende Hunger giør alting til Spise. Nogle iblandt Indbyggerne havde her den heele Vinter aldrig havt det mindste af noget Slags frisk eller sund Føde, eller kunnet holde sig fra at drikke det bittre, stinkende, og ved den nedfaldne Aske og Svovelstøv fordærvede Vand. Dog ere nogle igien komne til Rette, efter at de i sidstafvigte Sommer havde faaet friske Køer til Egnen, samt nogle Madvarer fra Søekanten, og efter at Markerne paa nye vare begroede med got Græs og Urter, af hvilke sidste, saasom Syrer (Rumex acetosa) og Løvetand (Leontodon Taraxacon), de lavede Søbemad eller Grød.

Om denne Sygdoms Natur og Oprindelse haver jeg ellers søgt Oplysning hos min store Velynder, vor berømte Hr. Professor Kratzenstein, der udleder den af de samme Aarsager, og henregner den til den selvsamme Art, som Hr. Pro-

Professor Callisen, hvis Godhed jeg skylder følgende Underretning.

„Den i Island, i Nærværelsen af den udbrudte Ild, grasserede Sygdom, synes, efter alle derved forbundne Symptomata, aldeles at være af en scorbutisk og putrid Beskaffenhed, og aldeles overeensstemmende med de Tilfælde, som man i den høieste Grad af Scorbut i de kolde Himmelegne har observeret. Den har uden al Tvivl sin Oprindelse af fordærvede Levnedsmidler og Vand, samt Mangelen, som de ulykkelige Beboere af denne Egn vare underkastede. Det er derfor meget naturligt, at ingen anden Lægedom kunde finde Sted for disse Ulykkelige, end en forbedret Diæt af friske Vegetabilia, og frisk animalisk Føde, hvilket ogsaa Erfaringen haver stadfæstet.“

§. 34.

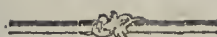
Almindelige Følger.

Som da Ildsprudningen haver saaledes anrettet Ødelæggelser og Sygdomme blandt Mennesker og Kreature, saa haver den og naturligviis foraarsaget stor Dyrtid og Elændighed i Landet, ja! en Hungersnød, hvis Lige Jislands Historie neppe kan opvise. Landmanden, som tillige med Kreaturene tabte hans heele Næring, og den største og bedste Deel af hans timelige Velfærd, havde, som meldt, intet andet, hvormed han kunde stille den pinende Hunger, efter at de af Sult og Sygdom styrtede Kreaturer vare fortærede, end raa Skind, gamle Huder og Reeb, som han da kaagde og spisde. Mange have i den yderste Nød nedslagtet til Føde, de faa friske Kreature, de ejede, og siden, naar disse vare fortærede, vandret med heele Familier ned til Søekanten, dennes Beboere til utaalelig Byrde og Udarmelse. Imidlertid bliver Oplandet øde, og Søebondens Vilkaar saa meget ynkeligere, som han ikke meer kan udholde at søge det besværlige Fiskerie i Storme og Frost med den

Drivt

Drivt og Fyrighed som før, da han nu, til den haarde, ufordøjelige og rørige Spise af hans Fangst, ikke kan faae det ringeste af Fedevarer, eller anden kraftig Føde, samt maa daglig drikke det bare Vand uden nogen Valle, hvilket alt, efter jævnlige Erfaringer i Island giør Fiskerne moed- og kraftes-løse, og følgelig uduelige til Fiskeriet. Mangel paa Skind til Søeklæder vil og i nogle paafølgende Aar lægge en stor Hindring i Veyen for Fiskeriets ivrige Drivt; thi vel haver Landet nu, siden denne store Qvægdød, saa stort et Forraad af Skindvarer, at Folk ikke agter dem før noget; men da det er en afgiort Sag, at Skind og Huder af Kreaturer, der ere styrtede af Mavernhed og Sult, ere for det meeste ubrugbare, saa ville disse neppe kunne anvendes til de i Landet brugelige Skoe- end sige Søe-Klæder.

Endelig kunne Oplands-Folkene, som nu, da de ikke meer kunne opholde sig inde i Landet, have taget deres Tilflugt og samlet dem til Søekanten, saavidt de ikke allerede maatte være uddøde,

hverken finde her den fornedne Plads eller Næring, om noget Fiskerie endogsaa indtraf, da dem fattes Baade, Søe-Klæder, Mad, Mod og Kræfter, og nogle iblandt dem, ogsaa tildeels Øvelse og Kundskab, til at kunne ved Fiskerie fortiene deres Brød. Om altsaa Handelstæderne ikke meer bleve i Stand til at forstrække og understøtte disse arme Flygtende med Fødevarer, maatte de nødvendig, til Søebondens største Udarmelse, vandre fra Sted til Sted, som tiggende Landødere, og daglig see en kummerfuld Hungersdød i Møde.

Som Kreaturenes Ødelæggelse overhoved var fast det meest betrykkende Stød, som kunde rammet Jisland, saa er især Hestemangelen, fornemmelig for Oplandsbonden allermeest følelig, da han nu ikke kan faae Føde- og andre Nødvendigheds-Varer fra Søekanten hiemførte over lange og besværlige Veye, ja! mange, som ingen Hest eye, maae paa deres egne Rygge bære hvert Læs Hee, de indsamle i Laden, og ofte over en temmelig lang Vey. Men fremfor alt an-

det er det især bedrøveligt, at man ikke kan vente, at disse saa umistelige Dyr kunde saa snart komme op igien, da den største Deel af Hingste og Hopper nu er uddød.

I Vester-Skaptefields-Syssel, hvor de fleste have den heele Vinter 1784, for det meeste fremdraget Livet ved uspiselig Føde, og derfor været udsatte for ovenmeldte forfærdelige Sygdom, ere allerede, som før er meldt, mange Mennesker bortrykkede, og af de 70 Familier, nærmest ved Ilden, der have forladt Huus og Hiem, er ikkun Halvparten, eller 35 Familier blevne tilbage i dette Syssel; de øvrige 35 ere bortflygtede til andre Herreder, hvor deels nogle saa ere boesatte, deels flakkende rundt omkring, deels ogsaa uddøde. Man haver ellers faaet udspurgt: at de nu afbrændte, beskadigede og ødelagte Gaarde vare ved Ildens Begyndelse beboede i alt af 409 Mennesker.

Næst Vester-Skaptefields-Syssel vides intet Sted, der, efter Sigende, haver lidt saa meget som Tingøes eller Norder-Syssel, hvor en

stor Folke- og Qvæg-Død skal have foreenet sig; saa at (efter de til det Kongel. Rentekammer indkomne Beretninger) 700 Mennesker ere i Norder-Syssel indtil i Julii Maaned 1784, af Sult og Mangel omkomne, ligesom og over 100 i Skagefiords- samt 355 i Oefiords-Syssel. I Norder-Muhle-Syssel ere og meer end 100 Mennesker ved samme Aarsag bortdøde i forrige Aar, og naar man ansætter de af Hunger bortdødes Antall i Vester-Skaptefields-Syssel ikkun til 45, saa vil allene det opgivne besteemte Antal af de ved Sult og Mangel omkomne Mennesker, udgiøre 1300. Overhoved haver Nøden overalt paa Nordlandet, saavelsom fornemmelig i Borgerfiorden og Myre-Syssel paa Sønder- og Vesterlandet, været meget stor. Dog er det meget at befrygte, at en endnu langt større Hunger og Folkedød, i det mindste paa visse Steder, har hiemsøgt Landet i næstafvigte Vinter 1785, da det neppe har staaet i menneskelig Magt at afværge samme.

§. 35.

§. 35.

At heftige Jordskiælve have, ligesom Ilden selv, været særdeles ødelæggende for Vester-Skaptefields-Syssel, derpaa giver Fliótshverfet et overtydende Beviis i de store Rifter i Jorden, som her saa hyppig forekomme; dog er det tilforn (§. 9) anmærket, at Jordskiælvene rasede meest før Ildens Udbrud, men sagtedes siden meer og meer, saa at man i Aaret 1784, dog ikkun sielden, paa fraliggende Steder allene haver mærket nogle svage Stød, naar jeg undtager et Par Dage kort førend jeg forlod Landet, nemlig den 14de og 16de August. Ødelæggende Jordskiælve.

Det var om Eftermiddagen den 14de Kl. imellem 4 og 5 at heele Huset paa Indreholm i Borgerfiords-Syssel, (hvor jeg den Tiid var), begyndte at skielve og ryste; og da man ikke tænkde andet, end at det hvert Øyeblik skulde styrte ind, saa løb alle Folk naturligviis ud, og jeg tilligemed andre, men da jeg saae op til det kort Norden for Gaarden liggende steile Field, Akrafield kaldet, stod dets heele Sydside i een

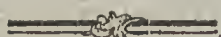
Røg af de over alt nedstyrtende Steenskrede, og kort neden for Gaarden bleve store Stykker udsprængte af en steil ved Søen opstaaende Klipperad, dog skeede her, Gud skee Tak! ingen Skade. Natten efter mærkede jeg og flere paa Gaarden, nogle smaa Stød, ved hvilke jeg opvaagnede, men den 16de kom igien en lang og forskrækkelig Rystelse, næsten ligesaa stærk, som den første.

Men som dette Jordskiælv haver i Arnæs-Syssel yttret sig allerheftigst, saa haver det og sammesteds anrettet de største Ødelæggelser, ikke mindst paa Skalholts Bispestol, hvor foruden Dom-Kirken, allene tvende smaae Huse skal, efter Beretning, være slupne uden Skade, men alle de øvrige, og deriblandt Skolehusene, enten ganske kuldkastede, eller meget beskadigede. Nogle Mennesker, paa hvilke Husene faldt, fik man dog strax igien opgravne af Ruinerne ubeskadte: Hr. Biskop Finsen og hans Frue, der i en Tid lang, ligesom de fleste andre paa Bispegaarden, maatte ligge under Telte, i en jævnlig

vedholdende Regn og Uveyr, haver med sin Familie maattet tage Flugten, da det ikke var mueligt, inden den paatrængende Vinter, at opføre igien de fornødne Bygninger for ham, anseet, at Tømmeret af hine indstyrtede, var brækket i Stykker, og desuden ubrugeligt, samt at ingen Heste havdes til den lange og besværlige Førsel af nyt Tømmer fra Handelsstederne.

Da saaledes alle Huse paa Skalholts Bispegaard ere omkastede, saa falder det af sig selv, hvilket seenere Efterretninger desuden bekræfte, at Skolen sammesteds ikke er bleven holdt i næstafvigte Vinter. I Skeide Bøygdelav i Arnes Syssel, berettes ligeledes alle Gaarde paa to nær, at være i Grund omstyrtede, og tre Mennesker i dette Syssel ved Jordskiælvene at være omkomne. Herforuden have disse ødelæggende Jordrystelser foraarsaget store Omvæltelser over alt, saavel i dette, som i den vestlige Deel af Rangervalle-Syssel, og efter Beretning noget beskadiget 250 Gaarde af Skalholts Bispestols Jordegods, ligesom og 11 Kirker i meerbemeldte Sysseler, men tillige i

Grund

Grund kuldkastet endnu andre 6 Kirker, saa at man paa disse Steder seer nu Væggene liggende oven paa det nedstyrtede Tagværk. Derimod i den østlige Deel ligesom paa Vestmannøe *) og ellers over heele Sønderlandet have de vel tydelig ladet sig fornemme, dog uden der at have foraarsaget nogen mærkelige Ødelæggelser. Om de og have yttret sig ved denne Tid, med nogen Heftighed i Skaptefields-Syssel, haver man endnu ikke hørt, men allene, at nogle Stød-

*) Efter Sysselmand Sivertsens Indberetning til det Kongelige Rente-Kammer, ere ved det første Stød den 14de Augusti store Klipper udsprængte og nedfaldne paa Vestmanøe af Biergene, hvilke lige fra Roden af indtil det øverste stode næsten i een Røg, og da det samme lod sig see fra adskillige Kanter paa eengang, saa maatte man der billig frygte for en meer almindelig Ødelæggelse og Fare af de nedfaldende Klipper og store Steene; dog skal derved ikke være skeet anden mærkelig Skade, end at den beste og største Deel af det for Indvaanerne saa nyttige Fuglebierg, er paa mange Steder nedstyrtet, og saavidt for Fremtiden giort utienligt for Søefuglen, til der at bygge Reeder.

Sted ere mærkede ved Begyndelsen af August-Maaned, da Regen og synes at have forstærket sig inde i de vilde Fieldstrækninger Norden for Siden.

Vel veed jeg, at mange vilde giere den Slutning, at disse Jordskiælve maae være foraarsagede af stærke Omvæltelser i Jorden, eller maaskee et nyt Udbrud i Nærheden af den forrige Ild, og maa altsaa nødvendigen have anrettet sammesteds de største Ødelæggelser. Dog kunde jeg, da disse sidste Jordrystelser have yttret sig heftigst i Arnes-Syssel, men derimod meget svagere i Rangervalle- og andre Sønderlandets Sysseler, og ellers hverken paa Nord- eller Vesterlandet, let blive fristet til at formode, at de snarere have været et Slags Affødninger af nogen underjordisk Omvæltelse i Nærheden af Hekla, om ikke (som Gud forbyde) Forspil paa dennes forestaaende Udbrud.

Det er ellers viist, at Islands Aarbøger ikke kunne opvise Magen til noget saa ødelæggende Jordskiælv, som dette sidste; thi foruden at

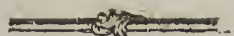
det

det haver, saa at sige, omstyrtet heele Sogne og Beigdelave, haver det og bragt mange af Arnes-Syssels Indbyggere i de allerynkeligste Omstændigheder, da det lidet Forraad af Mad- og især Fedevare, som de havde saa møjsommelig samlet i sidstafvigte Sommer, er under Ruinerne af deres Boeliger, blevet saaledes fordærvet, at det ikke meer kan tiene dem til Ophold, og oven paa alt andet skulde denne Ulykke just indtreffe i Høeslets-Tiden. I Særdeleshed er Mangelen af Heste fremfor andet trykkende, som for heele Landet, saa især for de ved dette Jordskielv ødelagte Steder, da de ikke uden disse, kunne forskaffe sig det fornødne Bygnings-Tømmer, og Fødevarer fra Søekanten. Det er derfor ikke lidet at befrygte, at endeel af de herved beskadigede Gaarde, ville nu for Haanden blive øde, allerhelst da Høeavlingen var næsten ganske standset, saavel ved denne pludselige Ulykke, som ved et siden indfaldet langvarigt Regnveyr.

Ved

Ved disse heftige Jordskiælve syntes Jorden ellers at skutles bølgevis op og ned, og Jordskiælvene saaledes at blive forplantede under Jorden, der oventil syntes at være bedækket af en mørk Støv-Taage. Alle flydende og stillestaaende Vande bleve meget oprørte og hvide som Melk, men Floderne selv saae i øvrigt ud, lige som de gyseligste Malstrømme. Mange Hverar eller kogende Kilder, ligesom og andre flydende eller stillestaaende Vande, forsvandt og udtørredes, hvoraf dog nogle siden brækkede ud paa ganske nye Steder, men nogle kogende Kilder, og iblandt disse den saa navnkundige Geysir, sprudede derimod en usædvanlig Mængde Vand, ligesom og endeel kogende Kilder ved Skalholt voxde betydelig. Det er ellers mærkeligt, at just paa det selvsamme Sted, hvor jeg imellem disse sidstnævnte havde boeret i Grunden med min Jordboere, er, efter Hr. Biskop Finnsens Beretning, den 14de August forrige Aar opkommen en nye flydende og kogende Vandkilde.

Endelig er berettet: at Markerne i Arnes Syssel bleve ved disse Jordrystelser underkastede saa store Omvæltelser, at al Mossen paa sumpige Steder, blev opskudt af Grunden, og laae saaledes oven paa Græsset, saa at neppe noget meer deraf kunde blive høstet; paa faste og tørre Steder, ere derimod opkomne store Sprækker og Rifter, ja endog dybe Huller i Jorden.

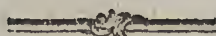
§. 36.

En ny af Havet opskudt Øe.

Til Slutning maae jeg endnu tilføie, at der allerede en heel Maaned før Vulcanens Udbrud i Vester-Skaptefields-Syssel 1783 viiste sig under Jislands sydvestlige Kyst en stærk Brand i Havet, som lod sig til Syne for adskillige Søefarende i en Afstand af 6 til 8 Miile, ved en opstigende forfærdelig Røg. Søen der omkring var fuld med Pimpesteene paa en 20 til 30 Miles Afstand, hvilket ikke lidet hindrede Skibene i deres Fart. Af disse Pimpesteene, som opdreve i Mængde hist og her paa Sønderlandet haver jeg selv seet adskillige paa Akranæs i Borgefiords-Syssel, fornemmelig paa Indreholm

holm og andre Steder. Men ikke det allene. Den underjordiske Ild havde endog i Havet selv anlagt en nye Øe, som endeel Søefarende saae i fuld Brand, da de tidlig i May Maaned 1783 seilede her forbi. Efter nøiagtig Gisfning laae denne Øe omtrent paa 63° 20′ nordre Bredde, og 354° 20′ Længde, en 7 til 8 Miile retvisende i S. W. fra det yderste Fugleskiær uden for Reikianes. Skipperne, som dog have seilet meget nær denne Øe, komme ikke overeens i at bestemme dens Størrelse, saa at nogle have ansat den til 1 Miil i Omkreds, men andre derimod ikkun til ½ Miil, eller lidet derover. Øen skal ellers have bestaaet af høje Klipper, i hvis Kløfter der brændte en heftig Ild paa to eller tre forskiellige Steder, og opkastede i Luften ved jævnlige Opspruduinger, en stor Mængde Pimpesteene.

Omtrent 1½ Miil retvisende i N. O. ½ N. fra denne, er man og paa samme Tid bleven vaer et blindt Skier, hvor Søen brød meget heftig paa, og ved adskillige Loddskud i Nærheden af

Øen, haver man paa 42 Favnes Dybde erfaret, at Bunden sammesteds bestod af et Slags forbrændt sort Steengruus, der glindsede omtrent som Steenkull, dog havde man etsteds over 100 Favne Vand, ikkun en ½ Miil i O.N.O. fra Øen. Denne Øe, hvilken Hans Kongelige Majestæt den 26de Junii 1783 allernaadigst behagede at give Navn af Nyoe, have de Søefarende i dette Aar ikke kunnet opdage, og endskient de Skibe, med hvilke Hr. Kammerherre Levetzow og jeg, reiste over til Landet saavelsom hid tilbage, havde en udtrykkelig Befaling, om mueligt, at opsøge den, haver man dog ikke kunnet faae den i Sigte, uagtet vi paa Udreisen krydsede i lang Tid frem og tilbage paa det Strøg, hvor den just skulde ventes. Om jeg altsaa torde drage nogen Slutning heraf, maatte det blive denne: at Nyoe er paa samme Maade siunken igien, som den, for eet Aar siden, er opskudt af Havet.

C.I. Pontoppidan sculp.

Tab: II.

